

Хроника

ІСТОРІЯ РЕВОЛЮЦІЇ

* Ювілейні видання Інституту Леніна. Інститут Леніна при ЦК ВКП(б) має видати до 10-х роковин Жовтневої революції такі видання: 1) збірник „Ленин и Октябрь“; у ньому буде вміщений матеріал, зібраний з російської та закордонної, ворожої до більшовиків, преси за 1918 рік (березень — жовтень); 2) брошуру „Ленин в Октябре“; в ній характеризуватиметься роль Леніна в підготованні, організації та переведенні озброєного повстання в жовтні, й 3) альбом рукописів В. І. Леніна з найхарактернішими для жовтневого перевороту рукописами В. І.

* Музеї до 10-х роковин Жовтневої революції. До 10-х роковин жовтневої революції в усіх музеях Московської губернії будуть організовані історично-революційні відділи. В них буде виставлений матеріал, що стосується до революційного руху певного повіту.

* Суспільні науки за 10 років. Щоб відзначити десятиріччя Жовтневої Революції Комуністична Академія випускає спеціальне видання, присвячене досягненням радянської суспільної науки за 10 років. Видання буде мати розділи: філології, історії літератури і мистецтва, критики, психології, філософії, економіки, археології, історії, етнології і т. ін.

До участі в виданні притягається низка видатних громадських і наукових робітників.

* Історична Комісія. При центральному кабінеті преси приступила до роботи історична комісія для розроблення матеріалу з історії радянської преси й преси 1917 року. Комісія запрошує т. т. журналістів та осіб, що цікавляться цими питаннями, взяти участь у її роботі. Перше засідання комісії відбулося 1-го березня в центральному кабінеті преси.

* Документи з часів Паризької Комуні. До Дніпропетровського краєвого музею надійшло кілька нових історичних документів. Серед них документи з печатками комітету громадського порятунку при конвенті 1793 року і кілька документів з часів Паризької Комуні.

* Листи Петра Крапоткіна про революцію 1905 року. Київський антиквар випадково набув кілька листів Петра Крапоткіна, що стосуються до революції 1905 р. Листи адресовано одному з київських робітників — пекарів.

* Фільм про Жовтень. Готуючись до святкування 10-тиріччя Жовтневої революції, — редакторат ВУФКУ замовив сценарій про Київське січневе повстання. Сценарій пишуть сценаристи П. Френкель та Г. Заторницький.

ПАМ'ЯТНИКИ КУЛЬТУРИ

УКРАЇНСЬКА ЗБІРКА П. ПОТОЦЬКОГО

Численна збірка, що її придбала Україна і що нині розташовується в палатах Печерського Заповідника розпадається на дві головні частини: музейну й книжкову збірки.

В Ленінграді вони були зібрані в шости кімнатах.

Проте, це ще був не весь скарб. Крім цього в Гохрані в Москві переховувались переважно дорожочинні речі української старовини: келехи, чарки то що. В тому числі і коштовний сервіз на 400 осіб.

Зокрема звертають на себе увагу:

а) Картини й гравюри

Разом гравюр налічується щось коло 10 тисяч. Зокрема вабить лінографований портрет

Тараса Шевченка в труні, робота Верещагіна, на хінському папері (розміром 36,5 × 27,3). Дуже цікава й рідка річ — історичного змісту, карти для гри, польського походження, з гравірованими портретами польських королів, гайдуків, різних пам'яток, трофеїв то що.

Унікальними є два краєвиди Полтави: один пензля рос. худ. Олексієва, гравірований Чеським, у р. 1808; другий — пензля Купавина, гравірований англійцем Стадлером, у р. 1804. Єсть малюнки і „Шведської могили“. На малюнку у Бантиша - Каменського, в його подорожі до Молдавії, у р. 1804, вона має вигляд надто занедбаной. Через кілька років її відбудовано, як це видно з малюнку урочиствої на ній служби в 100 літню річницю, у р. 1809.

„Українські козаки“ — фототипія (22×28), з малюнок тушшю Косака, 1884 р. Досить оригінальна „чтима“ ікона „Георгія Побідоносця“, за якого ходив князь Потьомкін, що на скаженому коні „умикає“ Катерину II. Картина вражає свіжістю своїх фарб.

Цікава група українських полковників, що оточують царя Петра після Полтавської битви. На жаль, оригінал загинув у революцію, а це лише копія, приблизно р. 1913.

Цілковитий унікат — картина зі старого побуту України: перед вершниками дефілює на свині задом наперед винуватець, зі з'язаними назад руками. Поперед свині виграє сільська музика. Як гадають, це символічне виображення помсти гетьмана Сомка над переможним гетьманом Брюховецьким (історія свідчить, що, навпаки, Брюховецький забив Сомка).

Унікатом є також „Український хутір“ (59×41), на Північному Кавказі, чи в Криму, аквареля початку XIX століття; виображення старого Харківського шляху, Мгарського Лубенського монастиря 1869 р. й багато інших. З них, доречі, можна відзначити ще хіба Пікареву „Полтавську баталію“ та різаний по дереву портрет Петра I, якого рубанув по обличчю сокирою Руденко, оголошений потім за божевільного.

б) Книжкові унікати

Книгозбірка Потоцького налічує гамузом по-над чотирнадцять тисяч примірників. З них біля п'яти тисяч книжок, що торкаються України, Галичини, Польщі й суміжних країн з боку археологічного, етнографічного, соціального й революційного.

Сила мандрівок по Україні й через Україну з найдавніших часів, описів пам'яток української старовини й мистецтва, життєписів, спогадів, портретів, альбомів, автографів, часто-густо трапляється цінний іконографічний матеріал.

Багатий відділ закордонних видань XVII—XVIII століть, що так чи інакше торкаються України й містять в собі портрети славновісних українців.

Здибуємо ще низку цікавих — здебільшого раритетів — творів таких авторів, як Паллас, Енгель, Георгі, Зуєв, Сумароков, Рехберг, Гейслер, Гун, Бекетов, Бантиш-Каменський, Рігельман, Вісковатий, Свин'їн, Пасек, Закревський, Скальковський, Жемчужников, Ровинський, Грушевський й інші. Твори цих авторів часто-густо оздоблені малюнками з українського побуту, історичних місцевостей, пам'яток архітектури, археології то що.

Не можна поминути також числені збірки географічних атласів, що містять усі мапи України, починаючи з Бопланової, XVII віку, й кінчаючи „трехверсткою“ 1915 р.

Окремо стоїть збірка книг що до вивчення військової справи, так в Росії, як і по інших країнах.

Сюди стосуються: історія збройних повстань козаччини, історія флоти, історія окремих полків, описи військових музеїв, місцевостей і пам'яток бойовищ, одягу й озброєння, так російських, як і закордонних військових одиниць з найдавніших часів.

Єсть навіть така рідкість, як славновісний твір Вісковатого (на жаль, неповний), що налічує по-над 3.000 малюнків військового одягу й озброєння з IX віку аж до Олександра II.

Зокрема слід зазначити: „Мандрівку до Московії“ Герберштейна р. 1568, німецькою мовою. У Києві, за Герберштейном, бракувало дівчат молодшого віку (до 8—9 р.р.), якіб мали цноту. Цікаво, що про те ж говориться і в книзі „Банатські запорожці в Австрії“. За тлумаченням консула, це купці робили навмисне, як з егоїстичних міркувань, так і дбаючи про успіх торгівлі.

Є про Україну і в „Хронології“ 1592 р., теж німецькою мовою, як і в „Історії Леопольда“, де здибуємо рідкий портрет Богдана Хмельницького (1670 р.) й полковника Лемішенка (Дорошенка ?)

В „Мандрівці по Росії 1677 р. (нім. мовою) маємо багато українських краєвидів, а в „Хроніці європейській 1685 р.“ (теж нім. мовою) — портрет Богдана Хмельницького в пишному оточенні європейських владарів: польських короля й королеви, Радзивилла, цисаря Фердинанда й інші.

Хроника (Fama) 1728 р. (нім. мовою) містить портрет Данила Апостола з гетьманським тавром: „Малой Росії в. е. и. в. Запорожского“.

Дуже цікава перша книга „Трудов Вольного Экономического Общества“ (1765 р.), що містить в собі першу анкету з українознавства на 65 запитань.

Як відомо, першим був склав таку анкету (на 30 запитань) ще Ломоносов, який, однак, жадної відповіді на неї не одержав. Що ж до анкети р. 1765, то першою на неї озвалася Україна (власне Слободська), а саме „провінції“: Ізюмська, Острогозька, Сумська та Охтирська.

В книзі „Трудов“ за рік 1794, на ст. 99, здибуємо цікаву характеристику українців; „всегдашніе вольности искатели, почему и трудолюбивыми их назвать нельзя“. Паллас в своїй праці про Мандрівку 1804 р. (англ. мовою) зазначає (на ст. 506), що він одвідав і Кобел'ки, де бачився з майором Ганджою, якого особисто знав П. Потоцький.

Оттон фон Гун, лікар, що мандрував з Москви на Україну до гетьмана Розумовського в своєму творі про це (1806 р.) називає Лубні „великою аптекою Росії“ (ст. 82). Малюнки удають селян надто виснажених з виду.

Досить докладний опис України дається і в творі *Bemerkungen über fon Campengansen*, 1807 р.

Цілковитий унікат — „Русская армія в 1812 г.“; худ. Зарецький, що власноручно розмалював військових, випустив альбома всього в 4-х примірниках, один з яких потрапив до Лондона, другий (за 550 фр.) — до рук приватного збирача, а третього перекупив Потоцький: жодна установа цього видання не має!

До 1820 р. належить цікава Мандрівка Джонсона (англ. мовою), часто-густо прикрашена малюнками з побуту України. В „Русском Музее“ в Ленінграді намічується 150 примірників цього твору, але не знали його автора, доки не довідалися про те у П. Потоцького.

Цінний примірник оригінального рукопису „Истории Малой России со времен присоединения к российскому государству“ (1822 р.) Бантиша-Каменського, з чудовим портретом Богдана Хмельницького, пензля відомого Аргунова, навчителя знаменитого Левицького.

Пишний примірник твору Кіля, р. 1823, з різнобарвними малюнками військових (між іншим, ізюмців, охтирців, павлоградців), піднесений Аракчеєву. На багато оздоблений палітурці — герб Аракчеєва з відомим гаслом: „без лести предан“.

Заслуговує на увагу також збірник, присвячений Польщі (фр. мовою) 1836—1837 рр. В ньому мистецьки виконаний портрет Богдана Хмельницького у весь зріст. На ст. 391 характерний для тих часів малюнок: кріпачки голісінькі в садку збирають ягідки, а поміщики ними милуються.

Нарешті, у виданні Я. А. Ісакова, в 1, СПб. 1841 р., бачимо силу постатів українців, різаних по дереву бароном Клодтом, Дерікером, Недельгорстом за малюнками Тіма й Тараса Шевченка.

в) Рештки книгозбірки Т. Шевченка. Потоцькому також пощастило врятувати де-що з книгозбірки Т. Шевченка. Власне — три книжки під ч. ч.:

21: „Малороссийские и червонорусские народные думы и песни“. СПб. 1836;

94: „Estetica czyli umnicwo piekne przez Karola Libelta. T. 1, Petersb, 1854;

96: Эдвард Желиховский. — Поезії Антонія Совы, 1858 г. (польською мовою), з автографом Шевченка. З автографом Куліша — „Народні оповідання“, Марка Вовчка: „Надежде Александровне Белозерской, 1859 г. 29 марта“.

До 40 їх зібрано у Потоцького, в тім числі й видання 1860 р., коштом Платона Семеренка.

Гн. Стеллецький

* Збірка зразків стародавніх будівельних матеріалів. До музею

стародавньої української архітектури в лаврському культурно-історичному заповіднику в Києві передано низку зразків стародавніх будівельних матеріалів з різних видатних будов України, що їх досліджено останніми роками. Будівельні матеріали та технічні методи будівництва за планом музею є основою, що на ній базується наукова класифікація будов.

* Нові придбання стародруків у Лаврському музеї. Лаврський музей культів і побуту в Києві для свого відділу письма й друку придбав дуже цінні й рідкі стародруки 15 і початку 16 ст., тоб-то з першого періоду друкарства в Європі. Першодруки оздоблено рукою, фарбами та багатьма мистецькими дереворитами побутового характеру. Одна з цих книжок, фізика Арістотеля, надрукована в Ляйпцігу 1494 р., являє собою один з перших друкованих підручників природничих наук, анатомії та фізіології.

Крім того, відділ культури й побуту придбав для нумізматичного відділу музею мідні римські монети II—IV століття нашої доби.

Монети мають велику цінність.

* Відкриття музею східних культур. 27-го лютого в Москві в присутності численних гостей — представників наукових і радянських установ відкрито Музей східних культур.

Першу привітальну промову сказав Наркомосвіти тов. А. В. Луначарський, відзначивши величезну вагу цього музею в період теперішньої великої цікавості до Сходу.

* Лекції П. Козлова в Москві і в Одесі. Мандрівник дослідувач Середньої Азії й Тибету П. Козлов, виступаючи в Москві й Одесі, прочитав лекції на тему: „Нове про мандрівки до Монголії, Тибету й мертвого міста Хара-Хото“. Між іншим П. Козлов, за його словами, перевів також і археологічні розкопки „Мертвого міста“ Хара-Хото й Ноїн-Улінських могил.

Для України із цієї подорожі дуже цікаві набутки розкопів Ноїн-Улінських могил, подібних до українських із зовнішнього вигляду. Вони усталили факт культурного і торговельного зв'язку передісторичних тубільців України (скитів) з Монголією, де витворилася культура скито-сибірського типу (звірячий стиль). Ноїн-Улінські знахідки дають вперше багату збірку тканини й вишивань давньо-елінського походження. Ці знахідки кидають яскравий промінь світла на ті жваві торговельні стосунки, які існували поміж Україною та Монголією в античну добу. Ноїн-Улінські могили стосуються до доби існування в Середній Азії гунської держави.

Гн. Стеллецький

* 25-ті роковини Етнографічного відділу російського музею.

28 лютого на річних зборах Російського музею відбулося святкування 25-х роковин Етнографічного відділу музею, що є найбільший у світі. У відділі зібрано понад 350 тисяч речей з побуту всіх народностей, що живуть у СРСР.

Надто цінні етнографічні колекції дрібних народів та племен, що вже повимирали в СРСР, як от манегрів, що жили над Амуром і повимирали часів світової війни та ін. Протягом 25 років Етнографічний Музей перевів понад 1000 експедицій та наукових командировок. Протягом останніх трьох років музей організував близько 10 звітних виставок.

* Музей Спінози. До 250-річного ювілею Спінози товариство „Societas Spinoza” заснував у Гаазі, в будинку, де він жив, помер і працював, музей імені славного філософа. В музеї будуть зібрані реліквії Спінози, всі його наукові твори, а також усе, що про нього писано.

Кілька місяців тому т-во звернулося до наукового світу всіх країн з проханням надсилати пожертви на цей музей.

При музеї періодично скликатимуться філософські конгреси.

Оригінальні твори про Спінозу, що видавано досі від часу до часу (досі вийшло 3), виходитимуть регулярно по одному на рік німецькою, французькою, англійською, голландською та латинською мовами.

Будуть перевидані раритети — книжки та документи про Спінозу.

* Цінні знахідки. В архіві Серпухівського музею знайдено зошити з малюнками Лермонтова, листи поета П. Вяземського, листи сім'ї Тютчева, багату колекцію (близько 80 аркушів) Ф. Л. Сологуба, відомого ілюстратора „Золотого петушка” Пушкіна. Всі ці знахідки будуть виставлені в Серпухівському музеї.

* Статуя Геракла. В Атеніях знайдено стародавню статую Геракла. Гадають, що вона стояла в Храмі Геракла.

Статую передано до Атенського Національного музею.

* Розкопки Геркуланума. В квітні цього року почнуть розкопки Геркуланума, що являє науковий інтерес світового значіння. Відомо, що Геркуланум був залитий лавою одночасно з Помпеєю з вулкана Везувія. Геркуланум значно більший і багатіший од Помпеї і з нього нічого не пощастило врятувати під дощем попелу і каміння.

НАУКОВА ХРОНИКА

* Кваліфікація наукових сил. При НКОВі організовано Експертну Комісію для кваліфікації й обліку наукових сил України, що починає переглядати кваліфікацію наукових робітників, зареєстрованих у ВУКСВ (Всеукраїнський Комітет Сприяння Вченим), а також розглядати новоподані заяви. По всіх питаннях що до роботи цієї Комісії — звертатися до Інспектора Комісії тов. Бойм — ВУКСВ, вул. Раднаркому 8, пом. 8.

* 14 лютого закінчився всесоюзний з'їзд наукових робітників. До центральної ради секції наукових робітників обрано представників від Москви, Ленінграду, УССР, Ростова, Баку, Ташкенту, то-що.

З'їзд затвердив резолюцію на всі пункти порядку дня й ухвалив звернутися до вчених усього світу з закликом приєднатися до протесту проти переслідувань білорусів у Польщі. Перший пленум новообраної центральної ради обрав на голову — Марра.

* Всесоюзний математичний з'їзд. У квітні ц. р. в Москві відбудеться Всесоюзний математичний з'їзд. Українська Академія Наук відряджає на з'їзд акад. Д. О. Грава та акад. Г. В. Пфейфера.

* Міжнародний конгрес авторського права. В-осени цього року в Римі відбудеться міжнародний конгрес авторського права для перегляду постанов Берн-

ського конгресу 1886 року. На останньому конгресі 1908 року вирішено було скликати другий конгрес 1916 року, але через війну це не пощастило здійснити.

На римському конгресі розглядатиметься, головним чином, питання про захист авторських прав у зв'язку з розвитком техніки (радіо, кіно, телефон). Окрім того буде розширене коло творів, що їх обороняється — прикладне, образове мистецтво то-що.

* У Всеукраїнській Академії Наук. — При катедрі єврейської культури розпочали працювати дві комісії: комісія вивчення єврейського класика Менделя — Мойхер-Сфорім і комісія в справі утворення практичного російсько-єврейського словника.

— Вчений секретар історичної секції УАН Ф. Я. Савченко одержав листа від головного інспектора турецького міністерства народної освіти Рідван-Нафіда, який повідомляє, що він виготовив і здав до друку низку статей, що мають підготувати ґрунт для зближення України й Туреччини.

— До Києва прибув французький учений Марсель. Він працюватиме при Академії Наук для вивчення старо-української мови 17 століття.

— УАН одержала запрошення взяти участь у першому міжнародному конгресі зоологів у Будапешті.

— Відділ антропології та етнографії при УАН підвів підсумки своєї річної роботи. Відділ підготував до друку спеціальний збірник, що освітлює палеонтологічну роботу в селі Мізені, на Чернігівщині, де знайдено надзвичайної історичної цінності матеріали.

Пророблюється нові антропологометричні матеріали, зібрані підчас подорожі наукового співробітника Носова на Поділлі, де проведено антропологічні дослідження населення. Матеріали готуються до друку.

Відділ бере участь у складанні термінологічного антропо-географічного словника. Проведено низку екскурсій. З закордоном встановлено обмін науковими виданнями.

* Катедра української архітектури. Одеський політехнікум образотворчих мистецтв вирішив поставити на належну височину відділ української архітектури та мистецтв.

На катедру цих предметів запрошено відомого вченого, проф. української архітектури та мистецтв Кричевського, що має європейське ім'я.

* Новий політехнікум у Житомирі. Розпочато реорганізацію Чорторіського агротехнікума і житомирського землеустрійного технікума. Замість них у Житомирі відкривають політехнікум з 3-ма факультетами: агрономічним, землеустрійним та зоотехнічним.

* Нова обсерваторія в Одесі. По весні на території парку буде закінчена будова нової обсерваторії, що крім своєї наукової роботи має за завдання широко популяризувати астрономічні знання серед населення. Обсерваторію названо іменем найстарішого організатора аматорського руху в астрономії проф. Глазенапа. При обсерваторії намічено організувати метеорологічну станцію.

* Інститут „Железо и Сталь“. У Ленінграді відкривається перший у СРСР науково-дослідний інститут „Железо и Сталь“. Інститут ставить собі за завдання науково-технічне обслуговування металургійної промисловості СРСР у галузі чорних металів та сплавів, а також підготування кваліфікованих спеціалістів у металургійній промисловості.

* Союзна Академія Наук обрала делегацію вчених на міжнародний конгрес грунтознавців у Вашингтоні, що відкривається

11 червня. За голову делегації обрано проф. Глинку.

* Цього року в Німеччині засновується літературно-технічний заклад цілком нового типу. За мету його буде збирати всі розкидані повідомлення про винаходи та новини в царині хемічної техніки, наукове оброблення та випробування їх.

* Товариство Канта і Спінози. Офіційний орган товариства вивчення Канта— „Kant—Studien“ видає до 250-х роковин Спінози спеціальний номер, що буде присвячений виключно Спінозі та його діяльності.

* До ювілею Г. Песталоцці. У зв'язку з цим ювілеєм Київський Інститут Народної Освіти та київські педагогічні технікуми улаштували збори студентів та викладачів з доповідями про особу та діяльність Песталоцці. 20-го лютого відбулося широке об'єднане засідання Науково-Педагогічної Комісії У. А. Н. та Науково-Педагогічного Т-ва при У. А. Н., на якому зробили доповіді: Іванія І. М.—„Песталоцці в історії європейської педагогіки“, Дога В. М.—„Песталоцці і трудове виховання“, Дурдуковський В. Ф. „Песталоцці і діти“.

* Повна збірка творів Песталоцці. З нагоди 100-х роковин смерті славетного Йоганна Генріха Песталоцці (1746—1827 р.р.) берлінське видавництво Вальтер де Грюлер почало видавати повну збірку творів славнозвісного швейцарського педагога. Матеріали зібрав Ото Хунцігер; передало їх видавництву швейцарське представництво.

Перший том, за редакцією В. Фейльхенфельда й за участю Альберта Бахмана та Короді Сульцера містить твори П., написані протягом перших 10 років перебування його у Нейгофі (там П. заснував притулок для бездоглядних дітей), серед них щоденник з 1770 р. й промова „Про волю мого рідного міста“. В другому томі, за редакцією Г. Штехера, вміщено роман „Лінхард і Тертруда“. Все видання складатиметься з 24 томів з повними коментарями та поясненнями.

У виданні бере участь багато видатних співробітників.

* Новий медичний журнал. В Берліні почав виходити новий медичний журнал—„Медичний світ“ („Die Medizinische Welt“) за редакцією проф. Дітріха, д-рів Бенера та Остермана.

ЛІТЕРАТУРА Й МИСТЕЦТВО

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ НА ВОЛИНІ

(Допис)

Щоб ясніший став сьогоднішній день цього життя, попереду зробимо схематичний екскурс у недалеке минуле.

В 1922 році був улаштований здається перший літературний вечір групи письменників і поетів Виступали: відомий російський старий письменник Потапенко, що тоді у Житомирі оселився на деякий час, український поет Яків Савченко, подавний житомирський мешканець, що теж перебував у Житомирі і два поети-комуністи Велинський і Ридаєв, що друкували тоді свої вірші в місцевих газетах. Вечір зібрав силу народу, може цікавило публіку побачити живого Потапенка. Зачитав він оповідання, написане щось наприкінці XIX століття (нового ще тоді в нього не було нічого), проте аудиторія провела його мало не оваціями. І залилась без відгуку символістичні Савченкові „Анархія“ й христос-косар, не кажучи вже про двох останніх, що читали вірші, присвячені один одному.

Через недовгий час був другий виступ одного Потапенка, де вже появилась і нова річ — „Наталья Рындина“, потім видрукувана в „Красной Ниве“, здається, перша радянська річ цього письменника, що потім скоро виїхав до Москви.

Роки 1923 — 1926 — епоха пролеткульту. Цю епоху по-правді можна назвати тихою: на житомирській дійсності вона нічим не відбилася. З літературного надбання цієї організації тільки й було, що організатор і надхненник Житомирського пролеткульту т. Кручинин видав брошуру своїх віршів, раніш друкованих у місцевих газетах.

На самому початку 1924 року з газетних і пригазетних робітників та студенської молоді заклалась філія „Плуг“. Виступавши з широковісальними гаслами — ширше і глибше в маси, як і тодішній „Плуг“, вона взяла такий розмах — (що-неділні прилюдні вечірки, підфілії й гуртки на місцях), що той же розмах її й поглинув. Як раз би самим повчитися, а тут виходить — учи інших. Через півроку зневірені в масовості керівники філії розмах звузили, перейшли виключно на студійну роботу, потім тільки на літгурток, а ще потім, за виїздом з Житомира майже всіх дійсних членів „Плуга“, організації не стало.

Така ж сама доля й у той же час спіткала пролеткульт.

Поруч з пролеткультом і „Плугом“, де-який, навіть довгий час, існувала третя організація, так би мовити, хатня — „Клич“, що означало: „кружок літераторов имени

Чеховского“. Чеховський — літератор, письменник і завідабель одної з місцевих трудшкіл, керував цією організацією, в нього на квартирі й відбувалися збори гуртка, що складався з міської молоді, літературних початковців. Прилюдних виступів „Клич“ не влаштовував, хіба коли-не-коли сам Чеховський виступав зі своїми „останніми“ творами для вчителства в Будинкові Освіти.

Коли ж „Клич“ у в одній кімнатці стало тісно, а на сцені літературного життя нікого не зосталось, він рішив вийти на сцену сам.

Хатній організації це зробити було трудно, для масовості й кількості довелося збирати робкорів, селкорів і взагалі масу. Таким чином в-осени 1926 року виникла організація ВАПП. До організації пристали й ті письменники та літератори, що доти стояли по-за організаціями. Почала здійснюватися та думка, що була виникла ще 1925 року: об'єднатися для спільної роботи всім літературним силам і заснувати „письменницьку асоціацію село й місто“ — „Пасмо“, яка не здійснилася з вини пролеткульту, бо він все ще хотів бути гегемоном.

З осені й почалась регулярна робота ВАПП'а при Будинкові Освіти. Але ж ВАПП був зв'язаний безпосередньо з Москвою, і це позначилося на роботі. На студійних відкритих зборах, на широких прилюдних літвечірках і доповідях по клубах бувала сила народу, житомирські маси цікавилися літературним життям, але від усіх тих студій, вечірок і доповідей у слухача складалося таке враження: існує велика російська сучасна література (доповідь „Куда идет и чем болеет современная русская литература“), існує і розвивається російська література пролетарська (доповідь про пролетарську літературу), є російські попутники майстри слова В. Іванов, Б. Пільняк, І. Еренбург, А. Толстой і т. д., — а де українська література сучасна, чи є вона чи нема, чи це порожнє місце? — було невідомо.

Всеукраїнський з'їзд пролетарських письменників, куди від ВАПП'а їздило аж два делегати, корінним способом змінив роботу організації, так, принаймні, здається.

Правда, організація ще існує, як ВАПП. Проте зміна зв'язку позначилася на найближчих студійних зборах. На них член організації Володимирський читав переклади з Тичини на російську мову для ознайомлення з творчістю цього поета, члена ВАПЛІТЕ, в зв'язку з ідеологічною боротьбою в українській літературі — так заявив перед читанням. На порядку денному стоїть доповідь члена

організації Бульбанюка про „Імпресіонізм в українській літературі“. До організації пішли літератори й поети українці.

ВАПП'ові треба швидче оформитись ВУСПП'ом.

Кільки слів про творчість організації. Із прозаїків на першому місці стоїть старіший літератор і письменник — Чеховський. Його повість „Кривая линия“, зачитана на прилюдній вечірці, викликала жваве обговорення так з художньо-композиційного, як з ідеологічного боку. Пробує давати цікаві сюжетно оповідання молодий письменник Уласевич. Дозрілі вірші пише поет Володимирський, але не показує в них свого обличчя. Очевидно, над ним тяжить ще колишній футуризм (збірка „Прорубь“, видана в Одесі), од якого він одбивається імітаціями під руське народне та перекладами з українського й білоруського. З молодих поетів треба назвати ім'я Медовщикова й Гуляницького. Перший, крім того, що здатний писати вірші, ще й вчиться, щоб добре писати, через те мабуть на ньому позначаються так зрозумілі різні впливи. Організація має гарних критиків і до деякої міри теоретиків: Волинський — російська література, Бульбанюк — українська. Перший до того й літпрактикує: одна з більш його речей — п'єса „Совработники“. Єсть думка випустити свій Волинський альманах.

Не можна обминути згадкою появи на Житомирському обрії організації „Молодняк“. Ця організація збрала щось із 17 юнаків. Літературно ця організація ще нічим себе не показала.

На периферії, здебільшого, при технікумах і профшколах, є теж літгуртки. Такі — при Новогород-Волинському й Коростишівському педтехнікумах, при Ленінській (Радомиського р.) с.-г. профшколі то-що. Ці переважно працюють над теорією й почасти літпрактикою, що виявляють її через стінні газети та рукописні журнали. Н.-Волинський літгурток, крім того, заходився вшанувати пам'ять Лесі Українки, для чого клопочеться перед відповідними органами влади, щоб вилучити з користування в Н.-Волинському того будинка, де народилась письменниця. До речі, деякі члени ВАПП'а разом з деякими співробітниками Волинського музею шукають у Житомирі по Дубенській вулиці того будинка, де народився Короленко.

Отже, молода літературна Волинь також не забуває тих великих людей, що вийшли з нетрів краю волинського.

А до редакції місцевої газети щоденно пошта приносить силу віршів, як і раніш: і про недбайливу сільраду, і про п'яного голову СТВ, і про попа, що обдирає ймовірних селян.

Така сьогоднішня літературна Волинь.

Стах Юхт

* Просування радянської літератури за кордон. В зв'язку з помітним збільшенням інтересом, що виріс до сучасної радянської літератури за кордоном, Всесоюзне Т-во Культ'єднання (ВОКС) організувало літературну секцію, функції якої будуть полягати в посередництві поміж чужоземними видавництвами і радянськими авторами, а також і в захисті матеріальних інтересів радянських авторів за кордоном.

Найбільший інтерес до радянської літератури виявляє Німеччина, що вже через своїх представників звернулася за допомогою до секції.

* „Советская Страна“. З ініціативи Ради Національностей ЦВК СРСР видано художній та публіцистичний альманах народів СРСР „Советская страна“, за редакцією С. Асфендіярова, Б. Кульбешерова та С. М. Бурдянского.

В першій книжці альманаху (видання ГИЗ) серед інших матеріалів наводиться цікаве повідомлення Інституту Маркса й Енгельса в Москві. Цей Інститут регулярно надсилає багатьом західно-європейським науковим організаціям книжки та брошури, що видаються в СРСР національними мовами.

Одержана література викликала за кордоном дуже прихильні відклики серед наукових організацій та спеціальної преси.

* Утворення Всеукраїн. Бюро Спілки „Молодняк“. Спільна нарада харківської і київської груп спілки „Молодняк“ затвердила статут спілки. Нарада ухвалила також створити всеукр. бюро спілки пролетарських письменників „Молодняк“, що до нього ввійдуть представники харківської та київської груп „Молодняк“.

* Видавництво „Плужанин“. Головокооперком затвердив нове видавництво „Плужанин“. На сьогодні видавництво має 55 членів. За три місяці воно випустило 10 книжечок. Тепер видавництво готує до друку низку випусків гумористичної бібліотеки та серії книжок поезій та оповідань.

* Видавництво „Утодік“. За останній час „Утодік“ видав кілька книжок з поля мистецтва, а саме сценарій В. Радиша „Тарас Трясило“ і збірку віршів В. Поліщука „Метальовий тембр“.

Друкує ноти „Думка“ та „Кіра-Кіраліна“, музика Мейтуса, а також листівки — портрети робітників мистецтва та літератури.

Намічено друкувати нові п'єси: Я. Мамонтова „Рожеве павутиння“, І. Дніпровського „Яблуневий полон“.

* Нові книжки. Незабаром виходять з друку дві нові книжки Я. Савченка: „Проти реставрації“ і „Поети й белетристи“. Першу видає „Маса“, другу — Державне видавництво України.

* Нові фільми ВУФКУ. На перший кіно-фабриці закінчено: „Таміду“ — сценарій

Мораф, за романом Дюшена, Режисер — Мухсін-Бей. Оператор — Станке. Головну роль у фільмі виконує артистка Заржицька.

Фільм малює пригноблену долю жінки Сходу та її побут. Він показує тяжку драму східної жінки, яка виникає через рабську підлеглість жінки чоловікові та батькам.

У фільму показано низку гарних краєвидів Сходу.

„Сумку дипкур'єра“ за сценарієм Заца та Шаранського. Ставив фільм режисер О. Довженко, виконуючи одночасно в цьому фільмі роль кочагара. Оператор — Козловський, художник — Байзенгерц.

Фільм малює героїзм радянських дипкур'єрів.

На Ялтинській фабриці закінчено постановку фільму про 1905 рік „В павутинні“ за сценарієм Ол. Досвітнього. Ставив цей фільм режисер Турин. Оператор — Бельський.

Фільм малює трагедію інтелігента буржуазного походження, що випадково вступає до революційної організації та заплутався в павутинні „охранки“.

В головних ролях Панов, Стен, Е., Лілієва, Курузів.

* Фільм про Дніпрельстан. Цими днями до Києва повернулася кіно-експедиція ВУФКУ, що їздила знімати Дніпрельстан. Експедиція зняла підготовчі роботи що-до збудування Дніпрельстану, де-які пороги Дніпрові, що зникнуть, коли Дніпрельстан буде збудований, то-що.

Надалі ВУФКУ регулярно зніматиме весь хід робіт на Дніпрельстані, щоб дати змогу трудящим України та СРСР бачити ті велетенські роботи над спорудженням найбільшої в Європі гідро-електричної станції, що дасть змогу електрифікувати чималу площу.

* Нові постановки. На одеській кіно-фабриці ставиться тепер такі фільми:

„Борислав сміється“ — сценарій Нечеса за романом Франка. Ставить 1-ша кіно-фабрика. Режисер та оператор — Рона. Архітект.-художник — проф Кричевський та Байзенгерц. В головних ролях артисти: Барбе, Загорський, Кучинський, Лісовський, Мацієвська, Суслов, Шор, Шумський.

„Черевники“ — сценарій Гуревича за твором Гоголя. Ставить 1-ша кіно-фабрика. Режисер — Чардинин. Оператор — Завелев. В головних ролях артисти: Цимахович, Білов, Горичова, Надемський, Харитонів, Галіна, Капка.

„Два дні“ — сценарій Лазуріна. Ставить 1-ша кіно-фабрика. Режисер — Стабавий. Оператор — Демущий. В головних ролях: Замичковський, Мінін, Гаккебуш, Білоусова.

„Навздогін за долею“ — сценарій Полонника, за повістю Коцюбинського „Дорогою ціною“. Ставить 1-ша кіно-фабрика. Режисер — Терещенко. Оператор — Рило.

— Затверджено реперткомом та прийнято ВУФКУ до постановки сценарій

В. Маяковського „Декабрюхов та Октябрюхов“, сценарій Борисенко — „Трактор“, сценарій Підгаєцького — „Шлях до перемоги“, сценарій Лаврентьєва — „Тіло людини“, спільний сценарій Б. та Н. Плєських — „Боротьба за право“ і „Мильний пухир“ сценарій Л. Френкеля та А. Агатова.

На Ялтинській фабриці 1) „Муть“ („Державний злочинець“) — сценарій Лядова, режисер Тасин. Сценарій з епохи реакції після 1905 року. 2) „Позбавлені дня“ — сценарій Гончарського і Волжина, режисер Балюзек і 3) „Сигнали з моря“ — сценарій Френкеля, режисер Большинцов.

* Друзі українського кіно. У Парижі заснувався гурток друзів українського кіно. Цей гурток ставить своїм завданням популяризувати українське кіновиробництво та українську кінопресу серед широких кол, не тільки Франції, а й взагалі закордоном. Керує цим гуртком молодий український кіно-режисер Євген Деслав-Слабченко.

* Товариство письменників кіно-сценаристів недавно організувалося в Парижі. Мета товариства, що до нього належать видатні представники літературного світу — постачати кінематографам художні змістом і виконанням фільми.

* Ювілей А. А. Богданова. 26 лютого в будинку письменників відбулася вечірка, присвячена А. А. Богданову. Голова зборів змалював революційну боротьбу тов. А. А. Богданова. Доповідач В. Л. Львов-Рогачевський схаактеризував творчість тов. Богданова, як поета боротьби.

* Шевченківські дні. По всій Україні прозадиться підготовка до шевченківських днів.

Українська Академія Наук випускає до річниць 4 томи повного зібрання творів Шевченка за редакцією акад. Єфремова. В перший том входить щоденник Шевченка. Крім того, окремим виданням Академія випускає вірші Шевченка. Співробітник ВУАН Новийський не так давно знайшов досить цінний документ, до якого часу не видрукуваний, а саме — листи Тараса Шевченка до Пісемського, а також архівний матеріал „К живописи України“ Шевченка. Академія Наук придбала також частину автографів Шевченка до його „Кобзаря“ 60-х років.

* Пам'яті українського поета Л. І. Глібова. 6 березня минає 100 років із дня народження українського поета Л. І. Глібова. Для проведення святкування в м. Чернігові організовано спеціальну комісію. В день свята відбудуться прилюдні збори всіх наукових закладів Чернігова, представників радянських професійних та громадських організацій а також представників наукових закладів з інших міст України.

* Школа ім. Глібова в Чернігові. На святкування сторіччя з дня народження

Глібова сюди приїздить представники львівського наукового товариства.

Найбільшу в місті школу названо іменем Глібова.

* Синові письменника Глібова призначена пенсія. У зв'язку з століттям з дня народження Глібова, синів письменника, що живе на Полтавщині, призначена пенсія на все життя.

* Померла українська письменниця Олена Тесленкова. В Києві померла найстаріша народоволка українська письменниця Олена Тесленкова. Тесленкову викрив перед старою владою відомий провокатор Гольденберг і її засудили на заслання, де вона пробула багато років.

* Вечірка пам'яті Короленка в Москві. 27 лютого в клубі „Каторга и ссылка“ за головуванням народоволки Якимової-Диковської відбулася вечірка, присвячена пам'яті В. Г. Короленка в зв'язку з п'ятими роковинами його смерті.

З доповіддю про життя та діяльність письменника виступив проф. Сакулін; свою доповідь він ілюстрував багатьма ще не опублікованими листами В. Г.

Цікаві були спогади про Короленка, як митця і громадянина-борця, його найближчого товариша в редакційній роботі в журналі „Русское Богатство“ письменника Єлпатьєвського.

Товариші, що виступали далі, характеризували в своїх спогадах Короленка як захисника політичних засланих і розповідали про життя В. Г. на засланні в Якутському краї.

* У Москві відбулися вибори у всесоюзній спілці письменників. Новий склад правління спілки письменників: голова В. В. Вересаєв, члени правління — А. Воронський, М. Герасимов, Е. Зозуля, В. Львов-Рогачевський, В. Лідін, В. Кірілов, І. Новіков, І. Новоконов, Б. Пільняк, А. Свірський й А. Ефрос.

* Твори Петрарки. Незабаром в Італії виходить з друку 1-й том „Національного видання“ творів Петрарки, що готувався кілька років; виходить цей том в обробленні проф. Феста. Він містить „Африку“. II-й том, з „Epistolae familiares“ („Сімейні листи“), випустить проф. Росі, головний редактор видання.

Загальний план цього видання включає 19 томів; з них 16 — для латинських творів, 2 — для італійських, і 1 том — довідний. Обчислено видання на багато років.

* Листи Е. Дуже до д'Анунціо. У Парижі незабаром виходить із друку французькою мовою листи Е. Дуже до Г. д'Анунціо, що писалися за час виникнення „Fuoco“ і „Франчески да Риміні“. Велику монографію про славетну артистку написав Траверсі.

ОГЛЯД ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ

з критичних нарисів

За лютий місяць звертають на себе увагу такі:

В „Ероп“ цікавий етюд Жана Роберфранса про Жюльєна Гріна та його роман „Мон-Сієр“, етюд Жана Прево про Монтер'яна, молодого письменника, „Les Bestiaires“ якого звернули на себе пильну увагу читачів.

В „Ля ревію еропеев“ гарний етюд Дірка Костера про голландську літературу та довга замітка Рібмона-Десеня про „Життя термітів“ Метерлінка.

В „Ля ревію де Франс“ Фредерік Гірт подає лист Гайне до Кітті, який має значіння в біографії Гайне для висвітлення деяких деталей його життя, та наслідки його при вивченню деяких поезій поета.

В „Ля ревію юніверсель“ вміщено статтю про „Поля Валері та чисту поезію“ Жіле та початок „літературних етюдів та оточення“, Леона Добе, де він розбирає „що таке літературне надхнення“.

В „Меркюр де Франс“ — розвідка проф. Спенле про „Надхненні теми поезії Рільке“.

В „Ля ревію мондіаль“ — про етюд „Останні дні М-ше де Бальзак“ Катерини Радзівіл, розкритикований Брусоном.

В „Ля Нувель Літерер“, від 12 та 19 лютого стаття Леона Пьер-Кента про „Андре Жіда та його останні твори“.

В „Ревю де Куре конференс“ розпочато друком курс Андре Левінсона про „Достоевського та західний роман“. В цьому числі (15. II) йде мова про французькі джерела Достоевського.

В „Меркюр де Франс“ (I. II) Андре Фоконс подає статтю про „Анатолія Франса та Гете“. Твір А. Франса „Noces Corinthiennes“ писався під впливом грецького тексту та баяди Гете „Наречена з Корінту“.

В „Ревю де Женев“ (I. II) стаття французького критика Тібоді про „Конструкцію в критиці“. „Критикувати означає творити порядок, а писати історію письменства — зареєструвати порядок“.

книжки, присвячені критиці

Ремі де Гурмон „Літературні прогулки“ (6 серія) трактують про американського романіста Брета Гарта та амер. літературу і двох її поетів природи: Брайєнта та Емерсона, про романіста Альфреда Валета та про французьку літературу в 1900 р. (Меркюр де Франс).

Сандор Кемері „Прогулки Анатоля Франса“ (Кальман Леві).

Арман Правіель „Від романтизму до молитви“, пише про П'єра Люті, Марселя Пруста, Едмона Шамо, П'єра Бенуа, Дюгамеля, Анрі Геона, Люї Бертрана, Люї ле Кардонеля.

Жан Гіре. „Віктор Маргеріт“ (Дельтреш).

Фл'юрі Делятр. „Дікенс та Франція“ (Гамбе).

Е. Престон „Дослідження над технікою Бальзака“ (Ля прес франсез).

Ернест Сейер „В сторічницю романтизму. Екзамен свідомості“ (Шамп'юан).

Альбер Тібодє. „Поезія Стефана Мальярме“ (Нувель ревію франсез).

П'єр Шамп'юан „Марсель Швоб та його часи“.

Франсуа Порше „Сумне життя Бодлера“ (Пльон).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОМАН

Французькі романісти малюють дієвих осіб без великих ускладнень; ними панує звичайно одна яка-небудь страсть. Герої англійських та російських письменників — є більше хиткі, підсвідоме життя їх випливає більш барвно. Французький герой сконцентровує себе, скеровує всі свої афективні сили для певної мети, навіть коли ним панує велика пристрасть. Рене Ляло присвятив нарисам франц. психологічного роману свій твір „Оборона людини“. З романів цього жанру варті уваги наступні. Габріель Мор'єр „Забутий гріх“, Морис Ро-стан „Янгол самовбивства“, П'єр Бост „Криза виростання“. Особливо цікавий „Діти віку“ Андре Ляманде, де автор малює особу досить синтетичну, що уособлює сучасну генерацію, двомозкову та антитезну. Габріель д'Обаред „Молодий чоловік“ — дитина нашого віку.

З плеяди молодих письменників звертають на себе увагу критики Еманюель Бов, котрий стає справжнім романістом. Написав недавно „Арман“, Бернар Барбей, учень Франсуа Моріака, що стає вже майстром („Ля Маладер“); Жан Кассу, який кохався в музиці („Віденські гармонії“) та Жюльєн Грін, про якого вже в хроніці згадувано.

Жильбер де Вуазен в своєму романі спогадів „Мої“ відкриває нам таємний шлях, який нас веде до його найбільш уявних та феєричних романів „Закохання лавра“, „Згублені моменти Джона Шана“, „Таємний демон“ та „Бар вил“.

Нові романи на які звернула увагу критика періодиків:

Роні Мол. „Гарні паризькі очі“ (Едісьон де Франс) користується великим успіхом, бо подає чудовий малюнок паризького життя.

Жорж Дюгамель „Журнал Саявена“.

Арман Монель „Ніколь Пеккаві“ (Галімар).

Жозеф Жолінон „Парафіанка“ (Р'єде) продовження монографії села, яку він розпочав своїм „Мірошником проти села“ — Гарний стиль.

Леон Ляфаж „Ботьє Лямпень“ (малюнок сільського посла).

Франсуа Бонжан „Ель - Альзар“ (Р'єде).

Рене Бізе „Анна в сабо“ (Галімар).

Пелядан „Вищий порок“, яким є духовна анархія інтелектуальна деградація.

П'єр Шаклен „Альбанка та її ненависть“. Жан Ажалльбер „Страсть Ролана Гарро“ (Едісьон де Франс).

П'єр Жан Тув „Пустинний світ“ (Нувель ревію франсез).

Жак де Лякретель „Апарт“ (Н. р. фр.).

М-те Камій Марбо „Елен Барро“ (Крес).

Люсьєн Дюбеш „Страйк ковалів“ (Грасе).

Габріель Суляж „Ніщо“ (Морней).

Шарль Кінель „Для забавки зборища“ (Фламаріон).

Анрі Барбюс „Ісус“ (Фламаріон).

Андре Біллі та Мойс Тьерені „Коромисло знання“ (роман про євреїв).

В Ля ревію де Франс (15.II) читаємо новелу Шарля Сільвестра, якого було нагороджено премією в 1926 р. „Зима“.

„Ревю де Женев (1.II) містить з нових речей дві новели: „Лист Емануеля Буензо“ та „Секрет моєї матері“ Франца Геленса.

„Ля ревію де Парі“ (15.II) розпочав цікаве „Життя Бенжамена Дізраелі“ Андре Моруа та продовжує п'єсу Б. Шоу, романи Конрада та Кльода Ане.

„Ревю еропеен“ містить одну з новел Чехова, поеми Жакоба та п'єсу Жіроду.

Фредерік Лефевр присвячує одну годину Жакові „Копо“ в „Ле Нувель Літерер“ (19.II) та „Годину Леві Брілю“ (соціологу) там же (12.II).

„Меркюр де Франс“ подає статтю Поля Куссена про „Міт Атлантиди“. Як гіпотезу автор припускає, що фабула про Атлантиду була вдумана саїтськими священиками. Сучасна наука здебільшого заперечує її існування.

„Ля ревію федераліст“ (15.II) присвячує свій зошит січня - лютого Анрі Геону.

ПОЕЗІЯ

„Ля нувель ревію критік“ (15.II) в рубриці про поезію оглядає Шарля Фере, звертаючи увагу на його „Книжечку балад“.

„Веселка“ М-ме Розмонд Жерар виходить з серця поетеси. Перший твір колекції „поети“ видання „Зошитів півдня“ був авгурований М-ме Лъоранс Альган, котра починає шойно в поезіях.

Жозеф Фарес, сірієць випустив в'язку поем „Квітки та вар'єте“. Жозеф Рів'єр написав „Зелене галуззя“.

В „Меркюр де Франс“ (1.II) поміщена „Поетика неба Люї Ляво“.

В „Ревю де Франс“ (15.II) поезії Фран-Ноген „Несходима дорога“.

Вийшли в світ „Головні поеми“ Андре Бена зі вступом Жана Копо, котрий каже, що ці поеми не кажуть про кохання, але є самі акт кохання.

І. Гон-ко.

* Виставка українського мистецтва в Парижі. „Ле Нувель Літерер“ від 19 лютого пишуть, що „Україна, яка спромоглась, завдяки революції, відбудувати свою національну єдність, створила за 8—10 років власне мистецтво, яке її відрізняє як по оригінальності так і в її шуканнях від російського мистецтва“.

Останніми часами прибуло три професори Київської Академії Мистецтва: Бойчук, Таран та Седляр, щоб зв'язатись з артистами та, письменниками французького мистецтва, які зустріли всюди найбільші симпатії. Ідея вистави українського мистецтва в Парижі в жовтню - листопаді була прийнята з найбільшим зацікавленням.

Дирекція музею декоративних мистецтв висловила вже бажання організувати на вул. Ріволі виставку старовинних та модерних українських диванів (tapis), яка буде прелюдією до великої вистави українського мистецтва в цілому“.

* В Парижі організовано музей Клода Моне. В музеї зібрана велика кількість творів небіжчика — ватажка імпресіонізму.

Тамже відкрилась традиційна виставка „Салону Незалежних“. Виставка вражає величезною кількістю художніх творів—до 4000 картин—більш 2 тис. художників. Серед чужинців звертають на себе увагу іспанський скульптор Пабло Горгало і руський „лівий“ художник — Пуні.

* Журнал присвячений мистецтву. У Львові вийшло перше число журналу „Українське мистецтво“, місячника української пластики. Журнал виходить за редакцією Миколи Голубця, заходом „Гуртка діячів українського мистецтва“.

В журналі є статті, присвячені молодим українським малярам за кордоном. В. Січинський пише про артиста-графіка Василя Касіяна, що недавно скінчив Празьку Академію Мистецтв і вже прибав собі славу талановитого і надійного графіка. В. Касіяна за-

прохано до Київського Художнього Інституту. Він незабаром має їхати на Рад. Україну.

В. Залозецький помістив статтю: „Новоклясицизм Бабія і Глушенка“.

В цьому - ж числі початок статті Д. Андрієвського: „Естетичні підстави будівництва“.

Статті ілюстровано портретами малярів та репродукціями їх праць.

* Виставка художників „Арму“ в Москві. Головна наука РСФРР звернулася до московського комгоспу з проханням відвести один з павільйонів всесоюзної сільсько-господарської виставки для виставки українських художників „Арму“. Відкриття виставки відбудеться в квітні.

* Виставка в Донбасі. Артемівське бюро АРМУ, готуючись до наступної Всеукраїнської виставки, влаштувало першу виставку самодіяльного мистецтва в Горлівському районі. На виставці виставлено було роботу самоуків-робітників гуртків ІЗО, робклубів та робітників-художників, членів АРМУ.

Виставка викликала великий інтерес громадянства Донбасу, завкомів та професійних організацій.

* Київський музей мистецтва при Академії Наук придбав надзвичайно цінну картину галерею худож. Шавінського з 150 картин, переважно зразків малярства нідерландської та італійської школи.

За минулий рік музей відвідало понад 10 тисяч чоловік. Відвідування музею порівнюючи з минулим роком збільшилося удвоє.

* Общество Поощрения Художеств. На початку березня в Ленінграді має відкритись виставка в „Обществе Поощрения Художеств“, де поважне місце займе український художник С. І. Слободянюк - Подолян. Центром його стіни має стати цими днями закінчена картина „Кармелюк“. Картина вражає величезним вибухом енергії, руху. Ніч. Лиха година. Блискавиця далекою загровою. При світлі запаленої віхи мчать мокрі коні, віз, люди. Кармелюків кінь - цапа. Всі постаті — рух. І єсть герой, і немає героя. Сказати б можна, не Кармелюка, а Кармелюківщину дає картина. Романтика, отже революційна романтика, що дає почути силу соціального захвату, силу масового руху селянсько-бунтарського.

Подоляна знає Україна. Це він заснував і збагатив Винницький Музей, де з його робіт зараз є: „Вільна Україна“, „Оксана“, портрети й інші. А в Ленінграді він дав за цей час: „Великий вождь“ (Ленін), картина придбана „Красним Треугольником“, де вона в великій пошані у робітництва; на „Красном Гвоздильщике“ — картина „Приїзд Леніна на Фінляндський вокзал“. Дебютував ще двома картинами: „Декабрьское восстание“ і Казнь декабристов“. Тема „Кармелюк“ для Подоляна не нова: уже в 1912 р. журнал „Нива“,

„Искры“ й інш. подавали його картину за назвою: „Буря и покой“, де символізувалися похорони Кармелюка (повна експресія картина, на жаль загинула під заверюху, і художник почав її реставрацію).

Юх. Литовченко

* Асигнування коштів на мистецькі твори. Раднарком Союзу ухвалив асигнувати з свого резервного фонду для Третьяковської галереї та для інших галерей і музеїв 75 тисяч карбованців на поповнення їх збірок творами митців та скульпторів СРСР.

Крім того, в зв'язку з наступним святкуванням 10-х роковин Жовтневої революції Раднарком ухвалив асигнувати з того самого фонду 100 тис. карб. на замовлення митцям та скульпторам СРСР, а також на те, щоб придбати їхні твори, що стосуються до цих роковин.

* Нове придбання Третьяківської галереї. Комісія Наркомосвіти для придбання мистецьких творів ухвалила передати Третьяківській галереї 26 картин, гравюр та скульптур, що комісія купила останніми часами.

Серед цього матеріалу є дві картини Рєпина та багато творів інших відомих майстрів.

* Виставка книжкового мистецтва. Влітку цього року в Ляйпцігу відбудеться міжнародна виставка книжкового мистецтва. Окремий відділ на виставці буде відданий творам Гергардта Гавітмана (недавно скінчилося 40 років його літературної діяльності).

В ньому будуть показані зразки всіх оригінальних видань письменника, починаючи з перших і кінчаючи останнім ювілейним, а також і перекладні видання його творів.

Виставка дасть повну картину розвитку книжкового мистецтва протягом останніх 40 років.

* Саксонським урядом затверджено проект будови міста-музею для дрезденських художніх збірок. На нові музеї асигновано 12 мільйонів марок.

* Берлінська вища художня школа випустила фільм: „Як працює скульптор“. Фільм показує роботу над своїми творами видатних німецьких сучасних скульпторів: Ледерера, Колбе Белінга, Ернесто-да Флоре та інших.

ТЕАТР

* Держтеатр „Березіль“. За наміченим планом театр має закінчити зимовий сезон в Харкові 14 квітня. До кінця сезону в театрі пройде понад 30 вистав: „Сава Чалій“, „Гайдамаки“, „Седі“, „Шпана“, „Пролог“, „Король забавляється“, оперета „Мікадо“ і „Яблоневий полон“. З Харкова театр виїжджає на гастролі до Києва, де він гастролуватиме з 20 квітня до 15 травня. Далі з 1 червня до 1 жовтня театр провадитиме підготовку репертуару до наступного зимового сезону. В театрі вже є попередній план нових постановок, на зимовий сезон, між ними „Сонце руїни“. П'єсу ставить Л. Курбас, і вона піде на відкриття сезону. „Юдіта“ — постановка Курбаса і по смертна робота Кудрицького „Отелло“.

Що-до чергової прем'єри „Король забавляється“, то вона пішла 16 березня, а оперета „Мікадо“ — піде в квітні.

* Український Народний театр. Український Народний театр закінчить свій сезон 15 квітня. До цього часу в театрі пройнуть прем'єрами опера Лисенка „Енеїда“ і „Знак Зеро“ (Музкомедія). Чергова прем'єра — п'єса Старицького „Оборона Бучі“ — пройшла в постановці Дмитра Грудини.

* Червонозаводський театр. Червонозаводський театр закінчує сезон в Харкові 1 травня. В театрі пройде прем'єрою п'єси „Муть“. Літній сезон театр гратиме на одному з курортів.

* Державний драматичний театр в Одесі. Ще повесні 1925 року в зв'язку з загальною політикою українізації й з утворенням цілої низки державних театрів, в Одесі розпочато справу організації українського Державного театру.

Поскільки Одеса портове місто, яке часто одвідують закордонні гості — вона перша характеризує собою нашу Радянську Республіку, так би мовити, репрезентує її з боку політичного, професійного та громадського життя. Репрезентувати ж з боку радянського театрального мистецтва мусив Український Державний театр.

Тому на організацію його було звернено найсерйознішу увагу, бо крім цього завдання театр мусив стати чинником і в справі українізації. І от треба було організувати й такий театр, який би як своїм складом, так і роботою міг виконати ці завдання.

Отже в підборі акторів для театру, з наміченням репертуару, з призначенням художніх керівників, а також з підведенням певної матеріальної бази для їх роботи, треба було виявити чутливість та чимало вміння й такту, щоб організований театр був працездатний і мав успіх.

Трупа була складена з 3-х груп, що прийшли: з Київського театру ім. Михайличенко, з Полтавського театру ім. Шевченка й з Одеського Робсель-театру, що за 2 сезона роботи в Одеській окрузі зібрав значні акторські сили. В складі трупи були 46 акторів

і за час роботи серед них відзначились: Ужвій, Нятко, Мацієвська, Загорянська, Хуторна, Шумський, Осташевський, Замичковський, Лісовський, Еланський, Тінський, Красноярський та чимало здатних молодих сил.

На художнього керівника було призначено режисера М. Терещенка. Черговим режисером був Тінський. На окремі постановки були запрошені режисери: Гнат Юра та Глаголін з Харківського театру й Василько з театру „Березіль“.

Почавши 15 серпня підготовчу працю над виготовленням репертуару театр 8-го листопада 1925 р. почав сезон п'єсою Луначарського „Полум'ярі“ в постановці режисера Глаголіна.

Ідучи в створенні українського революційного театру шляхом перевиховування психології широких мас глядача, в напрямку пролетарської ідеології, протягом першого сезону були поставлені такі п'єси: 1) „Полум'ярі“ (реж. Глаголін) 19 раз, 2) „Вій“ (реж. Терещенко) 12 раз, 3) „97“ (реж. Тінський) 7 раз, 4) „Мандат“ (реж. Глаголін) 12 раз, 5) „Гріх“ (Тінський) 13 раз, 6) Композитор „Нейль“ (Терещенко) 14 раз, 7) „Чорт та шинкаря“ (Тінський) 8 раз, 8) „За двома зайцями“ (Василько), 19 раз, 9) „Натусь“ (Тінський) 8 раз, 10) „Мазепа“ (Тінський) 6 раз, 11) „Мораль пані Дульської“ (Тінський) 9 раз, 12) „Коронний Злодій“ (Г. Юра) 11 раз, 13) „Маруса Богуславка“ (Терещенко) 8 раз, 14) „Гендлярі Славою“ (Тінський) 3 рази, що вкупі склало 149 вистав.

Уже після перших місяців роботи стало ясно, що цей театр буде мати успіх. Вистави одвідувано дуже добре й вони мали, як художній так і матеріальний успіх. Біля театру почав гуртуватись контингент постійного глядача, для чого театр вживає енергійних заходів, введено систему абонементів, а також робились виїзди театру на райони з виставами.

Під кінець сезону вже було цілком ясно, що театр в Одесі переміг і має певний ґрунт для існування. Він завоював собі певне мистецьке положення, має свого глядача та розвіяв ті упередження міщансько-обивательського толку, що звикли бачити український театр тільки в широких штанах з гопаком та горілкою.

Ця перемога дала більше певності в новому сезоні 1926—27 року, в який театр увійшов, маючи до цього й досвід.

В організації цього сезону трапились деякі зміни. Замість М. Терещенка художнім керівником призначено В. Василька, а замість акторів Ужвій та Нятко, що вибули, вступили Гаккебуш та Осмяловська. І взагалі трупа в своєму молодшому складі трохи відмінилась.

Крім цього, в зв'язку з організацією в Одесі Української Державної Опері в се-

зоні 1926—27 р. були чіткіше накреслені завдання що до підбору репертуару, але із-за матеріальної скрути без „проходних п'єс“, зроблених нашвидку, не обійшлося і це трохи зламало загальну лінію театру.

З формального ж боку театр намагається культивувати художній реалізм з відтінками конструктивізму, умовності й схематизму.

Досі до початку безрежисерської виставлено такі п'єси: 1) „За двома зайцями“ (реж. Василько), 2) „Фея Гірконого мигдалю“ (реж. Тінський), 3) „Ревизор“ (Тінський), 4) „Седі“ (Вільнер), 5) „Чорна Пантера“ (Василько), 6) „Пошились у дурні“ (Замичковський), 7) „Мораль пані Дульської“ (Тінський), 8) „Собор Паризької Богоматері“ (Вільнер), 9) „Гріх“ (Тінський), 10) „Кінець Криворильська“ (Василько), 11) „Міщанин-дворянин“ (Тінський), 12) „Хозяйка гостиниці“ (Василько) і „Рожеве павутиння“.

До кінця сезону мають бути виставлені: „Любов під берестами“, „Рожеве павутиння“, „Гайдамаки“, та „Цемент“.

В цьому сезоні остаточно зарекомендували себе з найкращого боку такі актори, що складають міцне ядро трупи: Гаккебуш, Горна, Загорянська, Мацієвська, Осмяловська, Хуторна, заслужений артист республіки Замичковський, Красноярський, Осташевський, Лісовський, Тінський, Хорошун та Шумський.

Крім роботи виробничого характеру, щоби щоденних вистав театр провадить студійну роботу по підвищенню кваліфікації актора.

В такій студії під керівництвом своїх режисерів акторський молодняк (16 осіб) проходить науку актора й роботу над тренажем тіла. Працює й режисерська лабораторія (8 осіб), де ведеться праця по підготовці молодих режисерів. Керує режлабораторією В. Василько, що веде курс режисури. Режлаборанти пророблюють самостійні проекти ставлень, зачитують доповіді по різних питаннях мистецтва і театру, а також провадять практичну роботу по допомозі режисерам в їх ставленнях.

За весь час роботи театр зарекомендував себе, як культурно-мистецька організація, що має свою аудиторію, складену майже виключно з робітників та трудової інтелігенції. Це особливо яскраво було підкреслено під час святкування 40-річного ювілею заслуженого артиста республіки І. Є. Замичковського (25/1—1927 р.), вітати якого зібрались робітники фабрик, заводів, та радянських та громадських установ, що постійно зв'язані з театром. Культурна роля і значіння театру безперечні. Театр виховує маси глядачів та зростає сам в солідну мистецьку одиницю.

Щоб перевірити наскільки напрям театру та його робота правдиві й досягають

своїєї мети, зараз театр при допомозі місцевого кабінету політосвітника розпочав кампанію анкетизації глядача. Це дасть цінні матеріали не тільки в справі вивчення його, а також більше певності в майбутній роботі.

В роботі театру з художнього боку допомагали такі майстри, що на протязі двох сезонів віддали частину своєї праці й сприяли його розвиткові, як наприкл., художники Бор. Ерлман (робив декорації до ставлень реж. Вільнера), Мюллер, Маткович, Елева, Павлович, Ексельбрідт, Данилов, хореографи Віслоцька та проф. Пресняков, зав. літчастиною Микитенко та музикант Губарьов.

Адміністративно-господарчий орган театру знаходиться в досить певних руках директора Стаха, та голов. адміністратора Чацького.

Ці два сезони театр працював тільки в Одесі, виїздячи іноді на околиці. В майбутньому сезоні намічаються планові відвідування театром найбільш населених міст Одеської округи і це поширить його вплив та послужить зразком в роботі для численних театрів, клубів та сельбудів на периферії.

П. Долина

* Прилуцький робітничо-селянський театр. Прилуцький робітничо-селянський театр працює зараз в Прилуках і має в своєму складі 25 акторів. Режисерами в театрі працюють Онищенко та Синяків. За час свого існування театр зробив 19 вистав. З них „Шпана“, „Поши-

лись у дурні“, „Сон весняної ночі“, „97“, „Надія“, „Брат Наркома“ й інш. Зараз у роботі театру знаходяться п'єси: „Мартин Боруля“, „Козак Голота“, „За двома зайцями“ й інш. Не зважаючи на художній успіх, матеріальний стан театру дуже важкий. Райвиконком не вживає заходів до поліпшення матеріального стану театру і відмовив йому навіть в приміщенні для ранкових репетицій, а в той же час райвиконком здав помешкання, де працював театр, для гастролів музкомедії.

* Український театр у Ленінграді. При театрі організовано літературно-художню раду до складу якої ввійшли т.т. А. Арказовський, А. Мокин, Г. Пам'ятников, К. Рекало и представники Будинку Освіти ім. Петровського, а також від культкомісії найбільших фабрик и заводів Ленінграду.

* Міжнародне театральне свято в Парижі. Цього року в Парижі відбудеться міжнародне театральне свято, що триватиме 2—3 тижні. Раднарком СРСР асигнував 15 тис. карб. на організацію участі в цьому святі радянських театрів. До посилки намічено труп колишнього Марїнського театру з новою постановкою Прокоф'єва „Любов до трьох померанців“. Ініціатором і організатором театрального свята є відомий французький театральний діяч Фірмен Жем'є.

* Пільги на народнім артистам Наркомфін СРСР ухвалив звільнити від податку на прибуток артистів, нагороджених званням народніх артистів республіки.

МУЗИКА

* „День Музики“ на Україні. В грудні, січні та лютому НКОсвіти та Музичним Товариством ім. Леонтовича переведено „День Музики“.

Попереду розроблено та поладжено в відповідних інстанціях, спеціальний статут, як для цього року, так і на майбутнє.

За цими принципами — „День Музики“ має увійти у систему радянських свят і головним його завданням є: а) охоплення музичним мистецтвом широких робітничо-селянських мас, а також виявлення їх творчих сил; б) популяризація досягнень української і світової музичної культури.

Організаційна структура „Дня Музики“ полягає в організації концертів з відповідними доповідями і обговоренням музичних справ аудиторією, за для виявлення поглядів, побажань масового слухача, що до музики. Зокрема, на цей раз, „День Музики“ мав перевести такі завдання: 1) Політичне виховання мас: а) правдиве матеріалістичне розуміння мистецтва і музики зокрема,

як соціального фактора (походження, суть і функції музичного мистецтва, як соціально-економічної категорії) б) музика в соціалістичному будівництві; 2) гасло — „музика масам!“, що здійснюється через: а) постановку цієї проблеми на чергу дня, а також перед широкими колами суспільства; б) популяризацію методів просунення музики в маси і зокрема популяризацію таких закладів, як УкрФіл, УкрГрамТО, Музвидавництво, Радіопередача, Музична Преса, Музична промисловість, Музично-організаційна робота; в) втягнення широких мас до роботи в цих організаціях через кампанію та членство; 3) Проблема якості музичної продукції, щоб-то агітації за: а) ліквідацію музичної неписьменності, б) поліпшення музично-виконавчої роботи; в) поліпшення композиторської роботи (ставка на кваліфікацію) 2) поліпшення якості музичної літератури для масового вжитку.

Далі стояла проблема про музику переходової доби диктатури пролетаріату й

соціального будівництва. Цю проблему було розв'язано в такій спосіб: 1) Музика є предмет споживання широких мас, а не лише заможної верстви; 2) Музика є знаряддя оформлення класової ідеології пролетаріату через тексти, ритми і свою роль в його побуті; 3) Широкі маси є не тільки споживачі, але й виробники музичного мистецтва; 4) Музика — широким робітничеселянським масам: успішний розвиток музичної культури пролетаріата потребує засвоєння досягнень загально-світової музичної культури. Від цього виникає потреба найширшого ознайомлення мас з кращими зразками світової музики, а тому — повстає завдання ліквідації музичної неписьменності мас в самому широкому розумінні цієї проблеми, засобами ж до цього й є вищезгадані організації; 5) Музика в побуті — треба боротися з музикою ідеологічно ворожою, як церковна музика, музична халтура і музика пошло-естрадного типу; з'ясування класової природи і художньої вартості цих форм музики; форми використання музики в новому побуті, її роль і значіння.

По всіх містах та місцевостях України було переведено за цим планом концерти, що переважно мали характер урочистого свята. Участь брали місцеві хорові та струментові (напр., бандурівські) капели, оркестри, камерні колективи (напр., квартети ім. Вільома та Леонтовича), учбові заклади, а також і окремі особи, т.т. музики-солісти, що на цей вечір (або ранок) були об'єднані в спеціальні виконавчі групи.

Скрізь цей день пройшов з величезним успіхом, що йому значно сприяла допомога місцевих органів Наросвіти. Після концертів провадилось анкетне дослідження, наслідки якого ще розроблятимуться. Але головну мету цього „Дня“ треба вважати досягнутою: увагу суспільства до музичних справ дійсно пробуджено.

* XIX подорож капели „Думка“. Постпредство УСРР в Москві разом із „Всесоюзним товариством культурного зближення з закордоном“ влаштовують низку показових концертів Думки в Москві й Ленінграді.

В Москві 1-ий концерт Думки, присвячений пам'яті Т. Шевченка, відбудеться 14 березня ц. р. у Великому Оперовому театрі за участю капели кобзарів, артистів — Головіна, Микиши, Лубенцова. 2-й концерт (закритий) влаштовує „Т-во культзв'язку із закордоном“ 17 березня ц. р. в Колонному залі профспілок для закордонних посольств, союзного уряду та громадських і музичних діячів. У трьох відділах цього концерту Думка продемонструє свої досягнення, починаючи від селянського примітиву до сучасної світової хорової творчості. Далі Думка дасть кілька прилюдних концертів української пісні.

В Ленінграді робота пройде, приблизно, за таким-же планом і, крім цього, Думка виступить у симфонічних концертах під час Бетховенських свят.

По закінченню роботи в Ленінграді Думка, на запрошення Білоруського уряду й Інституту Білоруської Культури, виїздить до Білорусі, де виступить з концертами української й білоруської пісні, закріплюючи цим ще більше культурні взаємовідносини, що встановились між Інбількультом і Думкою, після перебування представників Інституту на концертах білоруської пісні, що давала Думка в Києві.

Думка їде в складі 55 артистів, на чолі із заслуженим артистом Республіки Нестором Городовенком.

* Подорож капели кобзарів до Москви та Ленінграда. Постпредство УСРР при СРСР, разом із Всесоюзним т-вом зв'язку з закордоном запросило до Москви та Ленінграда першу художню капелу кобзарів на низку концертів. Незабаром капела має виїхати до Москви. По дорозі вона дасть концерти в Білорусі та на території УСРР (Чернігів, Ніжин).

* У т-ві ім. Леонтовича. Цими днями відбулися збори Харківської філії т-ва ім. Леонтовича. Вони заслухали допов. про пленум центрального правління в Києві та доп. т. Козицького про перспективи роботи т-ва в зв'язку з з'їздом. За його планом т-во має перетворитись в низку виробничих цехів, зв'язаних єдиною організаційною формою та ідеями масової роботи. Збори обрали представників на з'їзд.

* Відкриття філії ім. Леонтовича в Ізюмі. 20 й 21-го лютого в м. Ізюмі відбулося урочисте відкриття філії товариства ім. Леонтовича. На відкритті з великим успіхом виступав квартет ім. Леонтовича. Крім цього, квартет дав безплатний концерт для членів союзів Робітос та Робмис в Ізюмському будинку Освіти. Вступне слово до концертів сказав композитор Козицький.

* Одеське філармонічне товариство. Це товариство за останні часи широко розгорнуло роботу. Кілька днів тому, воно відсвяткувало двохріччя свого існування. За діяльність ОФТ-ва можна судити хоч би з кількості влаштованих концертів. Протягом 1926-го року ОФТ впорядкувало 39 концертів, з них 15 симфонічних. Особливо слід підкреслити надзвичайно цінні новини, що запровадив ОФТ під кінець року, після організації власного симфонічного оркестру. Останній обслуговує, головним чином, робітничі клуби околиць міста. З попередньої розробки масової анкети слухачів на концертах, виявилось, що до 80% їх — робітники та їхні родини. Від невпевнених перших кроків ОФТ перейшло тепер до сміливого переведення цілої музичної програми, вла-

штовуючи концерти з класичної музики в робітничих районах.

Склад симфонічного оркестру ОФТ (65 артистів), набрано з найкращих сил міста. Концертмейстер оркестру — скрипаль Д. Лейвін, а керують оркестром професори Одеського Музичного Інституту та диригенти Державної опери (Столяров Г. А.; Сігал, Прибик та інші).

* П'ятирічний ювілей Персимфансу. Суспільна, культурна та музична Москва відсвятковувала перший симфонічний ансамбль без диригента — з нагоди п'ятиріччя його роботи. За перший сезон Персимфанс встиг дати понад 75 загальнодоступних концертів, зацікавивши увесь музичний світ Європи й Америки та здобувши наслідувачів у цілій низці міст СРСР.

Персимфанс перший організував спеціальні симфонічні концерти для робітників. За весь час Персимфанс дав понад 175 концертів. Вся преса вітає Персимфанс та відзначає видатні заслуги одного з його перших діячів Л. М. Цейтліна.

* Конкурс на муштрові марші. Наркомвійськмор оголосив конкурс на твір муштрових маршів для військових оркестрів Червоної армії. Марші мають бути мелодичні і по змозі повинні включати в себе популярні революційні теми та відповідати сучасній гармонії. Термін подання робіт — 15 травня. Премій від 25 до 200 карб.

* Державна Філармонія в Ленінграді запросила на кілька концертів піаніста Льва Оборина, що дістав першу премію на міжнародному конкурсі піаністів у Варшаві.

* Міжнародна музична виставка. Від 28 квітня до 22 травня в Женеві буде відкрита міжнародна музична виставка, а у Франкфурті на Майні відбуватиметься теж міжнародна виставка, від 11 червня до 28 серпня цього року. Затверджено таку програму концертів: Німеччина — Конрад Бек, Блад; Франція — Клод

Дельвінкур („Хореографічна симфонія“) і Раймонд Пті („Гімн сонцю Франциска Асізького“), Сербія — Бозидар Сирола (ораторія Кирилові й Методієві), Данія — Йорген Бенцин (камерні твори), Іспанія — Й. Турина (теж), Америка — Генрі Хільбер, проводир американських фольклористів (симфонія з негрських танків); Англія — Віттекер (псалма) й Копленд (твір для камерного оркестру); Чехія — Яначек (концертино) й Еміль Аксманс (Симфонія 1).

Крім того будуть виконані: „Камерний концерт для роялю й скрипки з 13 духовими“ Альбана Берга, і твори Ернста Тоха, Александра Ємніца, Йосифа Матвея Хауера, популярна голандців Ван Дирена й Піпера, данця Нільсена й Італіяня Кастельнцово — Тедеско. Представником російських композиторів буде Мосолов.

* „Концертна книга“. У виданні Муч у Штутгарті недавно вийшла цікава й оригінальна спроба — „Концертна книга“; склали її П. Швер й М. Фридланд. Книга містить відомості й розгляд усіх музичних творів, переважно для виконання на концертах, життєписи композиторів, характеристики значіння діяльності кожного композитора й окремих творів.

Книгу видано з метою коротко, стисло і разом у приступній формі підготувати відвідувачів концертів до виконання творів на цих концертах.

* До святкування 100 роковин дня смерті Бетховена. За розпорядженням заст. Наркомосу т. Приходька, організується комісія для проведення святкування 100 роковин з дня смерті відомого німецького композитора Бетховена. Свято буде проведене у всеукраїнському масштабі. До участі в святі будуть притягнені музичні вищі школи, музично-громадські організації й окремі муз. колективи. В Харкові передбачається ряд симфонічних і камерних виступів.

УКРАЇНІКА

* „Нейе Руслянд“. Німецький журнал „Нова Росія“, що видається в Берліні третій рік „Товариством друзів Нової Росії в Німеччині“, в ч. 11 — 12 умістив статтю українського артиста-професора А. Тарана „Мистецтво в Радянській Україні“. До статті додано кілька гравюр і малюнків Рубана, Нелепінської-Бой-

чук, Трубецького - Плеківського, Седляра, Бойчука, Тарана.

Проф. Таран нині перебуває в Парижі.

* „Ле Монд Слав“. Груднева книжка журналу містить кінець статті Мякотина про „Українську справу після російської революції“ і текст франкорумунських договорів.

ІЗ АРХІВНИХ МАТЕРІЯЛІВ

ПУШКИН В МАЛЯРСТВІ

(Новознайдений малюнок в Музею Слободської України)

90-ті роковини смерті О. Пушкіна будуть мати й вже мають свою літературу. Вже є низка статтів, відбулися засідання академії Наук, різних гуртків, переведено відповідний кіно-сценарій, опубліковано й невідомі досі виображення. З цих виображень особливо цікавий портрет поета з зібрання П. Е. Шоголева, відомого пушкініянця. Портрет вміщено в „Огоньку“ за цей рік (ч. 7). В Музеї Слободської України зараз єсть випадково придбаний малюнок, на якому між іншими особами бачимо й Пушкіна. З приводу цього ми скажемо декілька слів.

Картин з життя Пушкіна не багато, й значну частину їх написано після його смерті. За життя його змалювано картину Чернецова (відома група — Пушкін, Крилов, Жуковський, Гнедич). Усі особи писані з натури, кожний раз окремо, а потім занесені на картину, що виображає урочисте гуляння в Петербурзі. Чернецов намагався дати вірного портрета, беручи на увагу навіть ріст поета. Картину написано в 1832 р. В тім самім році, як показує С. Лібрович (Пушкін в портретах — П. 1890) К. Брюлов змалював Пушкіна на картині „Новоселіє у Смирдіна“ (гравюра Галактионова). Є виображення Пушкіна на малюнку того ж часу: „Лавка Смирдіна“. Між 1835 — 1836 р.р. невідомий художник залишив картину „Субботнее собрание у Жуковского“. Тут знаходимо Пушкіна між Криловим, Кольцовим, Вієльгорським, Вігелем, Карамзіним, Жуковським та Плетньовим. Однак аж після смерті поета, йому присвячують спеціальні малюнки, і Волкову належить першому картина на тему дуелі Пушкіна („Дуель Пушкіна з Дантесом“). У 1880 р. намалював картину з життя поета М. Ге — разом з нянею та декабристом І. Пушніним. У 1884 р. знову намалювано картину дуелі Наумовим. Цей самий Наумів дав картину й похорону Пушкіна. Скористовано дані з історії похорону, а для фону взято вірша „Сквозь волнистые туманы“. Намальовано, як серед ночі поєм везуть чорну труну з тілом поета. На санках поруч з візником сидить жандар, а позаду у кареті їде кн. Вяземський, що колись відвозив поета до ліцею. На трагедії Пушкіна зупинялися художники найчастіш. Їм малювали Чичагів, Соколов, Федорів (дуель). Борель намалював сцену, як Пушкіна раненого зносять з екінажу. Зі згаданих картин справді художніх мало, виключаючи картини Ге та Наумова. Лише з Айвазовського починаються художні малювання. Він залишив чотири картини. Три з них навіяно віршем поета „К морю“. Художник, зауважує

Лібрович, намагався дати зовнішності поета так звану середню подібність. В ювілейному році (1887) він намалював картину „Пушкін в Криму с семейством Раевских“. Тодіж він намалював поета, закликавши до участі І. Рєпина (Рєпин намалював фігуру Пушкіна). Оригінальна картина Крамського „Пушкін под дубом“, — яку написано під впливом віршу „У лукоморья дуб зеленый“. Обличчя поета взято з портрету пензля Кипренського. Відома картина М. Клодта, теж з ювілейного року, на тему „Гоголь читає Пушкіну „Веч. на хуторе“. Безумовно, були й ще картини¹⁾. В історії російського мистецтва Новицького уміщено картину художника Крендовського: „Сбори на охоту“. У фігурі, що стоїть коло вікна, добачають Пушкіна. Подібність не дуже велика. Д. Анучин (А. Пушкін, антропологический эскиз М. 1899) з обережністю відноситься до тої думки, що ніби тут намальовано одну з сцен в родині жінки поета — в Симбірському. Варіант цього малюнка знаходимо в альбомі Бакушинського „Живопись и рисунки XVIII и XIX вв. в собрании Цветковской галереи“ М. 1925 с 39. Євграф Федорович Крендовський (чи Крандовський) народився у 1810 р., вчивсь малювання в Венеціанова.

Малюнок, про який в нас річ, належить на свій характер теж його пензлеві. Це теж жанровий малюнок (Новицький відносить Крендовського до жанристів 30-х років). Особливої вартости з художнього боку він, як і другі його роботи, не являє. На нашім малюнку ми бачимо невеличку кімнату, де зібрався гурток з п'яти осіб. Молода особа, спершись на вікно, наливає чай з старовинного самовара. Проти нього сидить на переднім плані особа, читаючи якусь книжку, на колінях в неї гітара. Напроти на ліжку сидить коло вікна О. Бестужев-Марлінський у типовім своїм одягу (червоний військовий кашкет, біла сорочка, поверх якої шлейки). Ближче до глядача, теж на ліжку, невідома особа, що уважно неначе слухає читання. На більшій-ж, зараз перед глядачем — Пушкін напівсидить, у типовім одягу. Лице недуже смугляве, волосся русаве, очі темнуваті, ніс прямий (не пушкінський). Змалювано обличчя усіх осіб недосить вдало. Бестужева можна пізнати скоріш завдяки його одягови. Подібність Пушкіна досить ясна. Цінний дослід Д. Анучина подає той висновок, що відповідно своєму походженню Пушкін мав,

¹⁾ Суреньянца — Пушкін в Бахчисарае (Пушк. Вид. Брокгауза П. 184). Максимова — Пушкін у Михайловських сосен (іб. IV, 39)

взагалі кажучи, ознаки білої раси, з додатком африканського відтінку шкіри, кучеряве волосся, характерний контур профілю, опуклість лоба, приплюсклість трошки загнутого носа, виступання щелепів, ухил підборіддя назад. Д. Анучин надає значіння тому, що Пушкін сам знав й відзначав ці особливості, підкреслюючи їх на своїх жартівливих портретах карикатурно. Існує, як відомо, десять таких автопортретів. На нашій малюнку бачимо типову кучерявість, баки, напівсмуглявість й взагалі ті риси, про які згадано вище,

однак без помітного їх підкреслювання. На деяких з портретів Пушкіна знаходимо в нього подовжений ніс. Це є й в Крендовського. На жаль, трудно безпомилково висловитись, кого ще змальовано (окрім Пушкіна та Марлінського). В фігурі коло вікна помічається наче б то молодий Раєвський, фігура з гітарою нагадує дуже Штейнгеля. Однак поки-що певности нема, через досить невдалий пензель художника, як портретиста. Деякі дані натякають, що тут змальовано Пушкіна в оточенні декабристів.

Ів. Єрофіїв

Бібліографія

Культурна справа світового значіння.

Большая Советская Энциклопедия т.т. I, II, III, IV, V. (А—Б). Москва 1926—1927.

Видання радянської енциклопедії є подія дуже знаменна.

Сама потреба в такому виданні могла виникнути тільки з вимог міцносталої господарської й громадської будівничої тенденції.

Оця тенденція тільки й могла явитись замовником на таку роботу, що потребує і довгого часу, і великих та належно організованих культурно - наукових сил, і належних умов для роботи.

Щоб „замовити“ таку базу формального знання, як енциклопедичний словник, справа не тільки — в грошах, у матеріальних видатках і навіть — не в зовнішніх ознаках культури, і не в простій кількості наукових сил.

Більш, ніж треба, було т. зв. „культурних сил“ при Українській Центральній Раді, при Кубанській Раді, при Омській державоподібній організації Колчака, при Денікінові і т. інш.

Не тільки „міністерства“ та „директорії“, а й осваги усякі білогвардійських урядів захрясли були професорами. Досить же згадати, що сама боротьба світового капіталізму з нами прокламувалася по всьому світові, як боротьба „культури“ проти „варварства й дичавини“, що сам класовий розподіл у цій боротьбі виставлявся капіталістичною агітацією, як розподіл по межі „культури“ і „безкультурності“... Та досить пригадати й те повне містичного дурману, рафіновано - інтелігентське, „азіатсько“ - слав'янофільське „приймання революції“, як переможного „богоносного“ „скитства“, що його поетом виступив був Блок у „Скифах“ і в „Дванадцяти“!

Навіть тому ультра - інтелігентові, що пересичений капіталістичною культурою приймав і вітав революцію, вона здавалася все таки тільки стихійним потоком або пожежею, що має знищити остобрідлу мерзоту старого світу:

„Жечь города и в церковь гнать табун
И мясо белых братьев жарить“, —

Так уявляв собі ролі і функції революції витончений інтелігент, що приймав революцію, але приймав її, як бій

Стальных машин, где дышет интеграл,
С монгольской дикою ордою,

з містичним захопленням віддаючи свої симпатії „орді“.

І навряд, щоб поруч із цим уявленням могла вклатися в голові поета думка, що, замість кулінарних вправ над „мясом белых братьев“, скити „с косыми жадными глазами“ сами почнуть запрягати „інтеграл“ в гарбу індустріалізації і, як за базу для такої нової запряжки, візьмуться за видання великої радянської енциклопедії.

Але це — факт.

А з другого боку фактом же було й те, що інтелігентський „ісход“ від „варварів - більшовиків“ у землі обітовані денікінщини, колчаківщини, петлюрії та врангелівського Криму замість культури й знання приніс із собою і розніс еміграцією по світах культуру тарканячої паники і жебрацької убогости.

Була робота тим культурним силам, та робота дурна: бездарні брехні в освагівських виданнях, банкети з інтервентськими агентами, міністерська патяканина для власної душі, з дозволу офіцера контр - розвідки, а нині — бездарні брехні в „Рулі“ та в „Последних Новостях“.

Але смішно й уявити собі, щоб узялася була та професорсько - адвокатська культурна паводь за складання енциклопедії. Кому? На віщо? На які перспективи? Куль-

турному вантажеві розпорошеної біженської інтелігенції бракувало творчої бази і соціальної мети.

Ніякому громадсько-господарському творчому організмові той вантаж не був потрібний, хоч кількісно він був і великий.

Буйний же розвиток радянського будівництва явився могутнім замовником величної, світового значіння культурної роботи.

Що значіння це справді світове, легко збагнути, коли пригадаємо, що ні в старій Росії, ніде в світі не було й не могло бути систематизованого джерела знання з витриманим матеріалістичним, марксистським і ленінським критерієм підходу до явищ, з спрямованістю на революційне соціалістичне будівництво робітництва в союзі з селянством, — не було енциклопедії пролетаріату-будівника.

А це виявляється в кожному слові, в кожному рядку, — і в доборі матеріалу, і в ставленні до фактів, і в величезних прогалинах у старих словниках. Ми не про ті прогалини кажемо, що виникають як наслідок історичного і технічного поступу. Коли в словникові 1904 року ми будемо шукати „радіо“, і зір наш безнадійно буде ковзатись між „радикалом“ и „радіусом“, то це ще не лихо: 1904 року „радіо“ ще не було, і такі природні недоліки поповнюються рік за роком у додаткових випусках. Але ні в якому випускові, ні в яких додаткових старих енциклопедіях ми не знайдемо ні слова „Ленін“, ні „Ціммервальда“, ні „зубатовщини“, ні багато дечого іншого. І не тільки в старих російських словниках цього не знайдемо, але — і в найновіших доповненнях до славетної „Британської Енциклопедії“ де чого зовсім нема, а що й є, то викладене воно не в ногу з ходом історії і з світовими перспективами на історичне „завтра“.

Різницю між енциклопедіями старої Росії і великою Радянською Енциклопедією помітити легко, розгорнувши їх поруч на першому місці, яке трапиться. І різниця та яскраво відбиває прірву між капіталістичним світом і нашим будівництвом.

От характерні приклади:

З словника Брокгауза та Ефрона (1 доп. ст. 91 — 92) ми довідуємось, що були „Альфонси“ — королі Арагонії — Альфонс I, Альфонс II, III і т. д.; Альфонси — королі Астурії та Леона (I, II, III...), Кастилії та Леона від I-го до IX; королі Португалії, королі Неаполя і т. д. Про кожного — докладно: на кому жонатий був, кого отруїв, хто його скинув з престолу, і в який монастир пішов спасатись. „Энциклопедический словарь“ Гранат залишає з цієї безлічі Альфонсів тільки п'ятьох, проте й про них дає лише сухо-формальні політично-бібліографічні формуляри, не відзначаючи, а чим же вони були корисні або шкідливі суспільству і — якому саме. „Б. С. Е.“ спиняється тільки на одному XIII іспанському, що має стосунок до сучасности, за те дає потрібну й належну історично-соціологічну характеристику йому.

А от „Альфонсові таблиці“ (астрономічні) — те єдине цінне, що хоч формально було зв'язано з іменем одного з безлічі антикварних Альфонсів на протязі тисячоріччя — „Б. С. Э.“ дає докладно, проте як навіть у Граната, що взагалі робить наголос на досягненнях прикладної науки й техніки, про ці таблиці є лише три рядки в ст. „Альфонс X“.

Треба признатись, що в радянській енциклопедії ми зовсім не знайшли „Амесаю“ — сина Іефера та Авігеї, полководця царя Авесалома (з біблії); не знайшли ми і „Абенсерагів“ — благородного мавританського роду в Гренаді VIII століття, — хоч у Брокгауза цим небіжчикам уділено багатенько уваги. Не знайшли ми і „Андрея“ — архієпископа Кесарії Кападокійської з V століття, що тлумачив апокаліпсиса.

За те „Алтай“ у „БСЭ“ займає 10 шпальт петіту й нонпарелі, з докладними найновішими даними в таблицях і з прекрасними мапами; за те слово „Америка“ подано 70-ма шпальтами вичерпуючого матеріалу що охоплює дані по 1926 рік, з 12 мапами, 10 таблицями малюнків, з діаграмами і т. д. Так само десятки шпальт займають такі слова, як „Азія“, „Австралія“, „Африка“, „Аграрний вопрос“, „Агрономическая помощь“, „Аджарская республика“, „Азербейджан“, „Амур“, „Альпы“, „Аляска“, „Амстердамский Интернационал“, „Аналитическая химия“ і т. д.

На тій же сторінці, де за Брокгаузом треба було бути десяткові „Андрей“ — архієпископів, юродивих, преподобних, кесарійських і антиохійських, — ми знайшли „Андрея Боголюбського“ з марксистським освітленням його доби і „Андреюшкина“ — участника замаху на Олександра III 1 Березня 1887 року.

Взагалі, в усьому, що торкається суспільствознавства, революційних процесів, діячів революції, класової боротьби, матеріалістичного розуміння історії і т. д., радянський енциклопедичний словник не має нічого спільного з старими енциклопедіями, подаючи нові, — доконче потрібні систематизовані скарби знання.

Ось кілька з безлічі прикладів.

Слово „Бакунін“ у Брокгауза дає: „дворянский род XVII столетия“ — далі історія роду і найвидатніші представники його на протязі 300 років: „дьяки“, піддяді, придворні,

тайні совітники, губернатори, реакційно-дворянські публіцисти... а наприкінці рівно 9 рядків:

„Бакунин (Михаил Александрович) род. 1824 г. в Тверской губернии, умер 13 июля 1876 г. в Швейцарии: воспитанник артиллерийского училища, он выпущен не кончив курса, в прапорщики; в 1840 году Б. оставил отечество и поехал сначала в Швейцарию, потом во Францию в кружки революционеров-социалистов. Речью своею, произнесенною 29 ноября 1847 г., Б. закрыл себе возврат в отечество“.

Та й годі.

Слово „Бакунин“ у „БСЭ“ займає 11 шпальт з дуже гарним портретом на окремому аркуші, і містить детальну марксистську розвідку про життя, революційну роботу Бакунина і її історичну роль.

Те ж саме — з словами „Белинский“, „Бebel“ (V т. БСЭ) та інш., не казати вже про „Алексеева Петра“, „Бардину“ та інш. діячів революції, що про їх у старих словниках і не згадувано.

Що до „Бауэра“, то тут іще яскравіше випинається та корінна різниця, що ми її відзначили прикладами „Альфонсів“ та „Андрєв“. У Брокгауза „Бауєрів“ аж 7: і криміналіст і письменник і артистка, і богослови. Про „Бруно Бауєра“ — тільки сухий перелік його праць, і навіть згадки немає про марксову полемику з ним, що („Святе сімейство“) поставила нову віху історії: у радянській енциклопедії слова „Бауєр Густав“ і „Бауєр Отто“ — це прекрасні розвідки, що висвітлюють шляхи соціал-угодівства.

Таких прикладів можна б навести безліч, проте й наведеного досить.

Але найголовніша різниця між старими енциклопедіями — зокрема відомим Брокгаузом, і нашою енциклопедією полягає в тім, що наша енциклопедія науково-витримана, як енциклопедія матеріалістичного і класово-революційного марксистсько-ленінського світогляду.

В цій витриманості, в цій свідомій класово-цілевій установці її величезне культурно-революційне світове, а не тільки внутрішнє-союзне значіння так само, як світове культурно-революційне значіння на попередньому ступні світової історії мала велика французька енциклопедія Дідро та д'Аламбера, що творилася протягом 30 років (1751 — 1780) перед французькою революцією.

І от цікава річ.

Єдність світогляду ще за часів складання французької енциклопедії була вже усвідомлено-необхідною умовою складання цього могутнього культурного зняття.

Не просто міх усяких відомостей, а систему знання мали на увазі дати енциклопедисти тоді. І сама історія складання енциклопедії була історією боротьби за революційну для того часу критично-ідеологічну витриманість великого витвору.

Правда — за тих умов, які були в дореволюційній Франції — і досягти такої повної єдності й витриманості було надто тяжко, хоч раціоналістичний світогляд буржуазії за кілька сот років попереднього розвитку встиг уже нагромадити великі цінності і великі сили. Загальна критично-ідейна єдність була все таки глибоко захована в зовнішній досить великій різноманітності матеріалу, що про неї писав Вольтер до Дідро:

„Ваша праця — вавилонське стовпотворіння: добро й зло, істина й брехня, поважність і легковажність, — усе переплутано тут. Є статті, що їхнім автором, певно, був якийсь повсякчасний гість будуарів, автором інших — паламар“...

Але, коли в період бойового наступу буржуазії на твердині церкви, абсолютизму та аристократії необхідність витриманої ідеологічної тенденції була все таки усвідомлена, то в усталеному буржуазному суспільстві за зброю висувався вже фальшивий об'єктивізм, буцім то „відсутність тенденції“, що мусила відтіняти непохитність загально-визнаних основ і істин буржуазного світогляду. І цей штучний об'єктивізм дуже відбивається на таких джерелах знання, як енциклопедії останніх десятиріч капіталізму. Візьмімо хоч того ж „Брокгауза“ або „Большую Энциклопедию“ вид. „Просвещение“ та поставмо поруч точки зору, підходи й освітлення у таких словах, як „Электричество“ и „Вселенские Соборы“, „Дарвин“ и „Тертулиан“, „Тотемизм“, и „Дамаскин Иоанн“, „Энгельс“ и „Василий Великий“, „Бабеф“ и „Скипетр“, и ми відразу побачимо, що „об'єктивізм“ зводиться до механічної еkleктики. З певністю можна сказати, що Вольтєрів докір через 169 років не згубив своєї влучності.

Поруч з даремними намаганнями зберегти позахмарно високу „наукову об'єктивність“ ви знайдете тут залежно від теми, автора замітки, редактора, невимовну плутанину взаємосуперечних підходів і освітлень, круту кашу з усіх демократично-буржуазних, станово-дворянських і богословських точок зору — від лібералізму до ультрамонархізму, від монізму до дуалізму, від дарвінізму до візантійсько-церковної ортодоксії.

Оцю то, буцім то „наукову об'єктивність“, а справді — безпардонну еклектичну лемішку з дворянських, церковних і буржуазних елементів, що лічилася і лічиться ще, на послугах у буржуазії, ознакою наукового бонтону, і одкидає рішуче радянська енциклопедія.

Від заміток про дрібні, елементарні поняття і факти до великих ґрунтовних монографій і розвідок, у нашій радянській енциклопедії витримана позиція єдиного всеосяжного матеріялістичного світогляду, що його віхи йдуть через Дарвіна, Маркса та Енгельса й Леніна.

Не доводиться й згадувати, що всі найновіші дані і досягнення з науки, техніки, суспільного життя й боротьби, знаходять свій відбиток у тих п'яти томах словника, що вийшли до цього часу.

Є дані з посилками на відомості й події 1926 року.

Відзначаючи позитивні боки енциклопедії, не можна проминути й деяких недоліків, що на них слід звернути увагу редакції „БСЭ“.

Відзначимо ті, що стосуються матеріялів з української культури. В спискові співробітників ми знаходимо лише трое імен, що їхньою спеціальністю позначені українська література і укр. мистецтво. Звичайно, цього менш ніж мало, особливо, коли пригадати, що самі галузі „мистецтво“ і „література“ надто загальні й широкі, щоб зміст кожної з них можна було вкласти в компетенцію однієї людини.

А потім — є ще й історія України, і економіка її, і соціально-громадські процеси в усій многогранності їхній, і т. д. і т. д.

З усіх цих галузей у п'яти томах словника немає майже нічого, коли не лічити відомостей про географічні пункти (Алешки, Бердичів, Бердянськ, Балта то-що). А проте на літеру „А“ можна було згадати хоч про таке явище, як „Аркас“ — український композитор, український „історик“ і адмірал царської служби. То нічого, що композитор він був аби-який, а історик, в укріловайському стилі, — більш шкідливий, ніж корисний. Тим потрібніші були б відомості про його з оцінкою його роботи і роботи тих українських кол певного періоду, яких представником він був у своїй роботі. Бо з певністю можна сказати, що примірники його „історії“ і зараз же деє по руках і засмічують голови людям.

Так само, нема на відповідних місцях слів „Артемовський-Гулак“, „Александров“ (поет), „Афанасьєв-Чужбинський“ і т. д. В замітці „Багалій“ не зазначено тих праць ученого, що торкаються якраз України. Ми зупинились тільки на тих іменах, які першими виникли в пам'яті. З певністю можна сказати, що прогалюватин знайдеться значно більш. Треба гадати, що в дальшах томах, чи може в додатках, редакція ці недоліки виправить, подбавши відповідно і за поповнення складу співробітників марксистів з різних галузей українознавства.

Ще кілька слів що до розміру Енциклопедії. Видавництво планувало її на 30 томів. Поки-що вийшло 5 томів, що містять більш 4100 шпальт дрібного друку (петит та нон-парейль) не охоплюють повнотою і двох перших літер (від „А“ до „Бессалько“). Тяжко гадати, щоб Енциклопедія вклалася не то що в 30, а і в 40 томів. Треба ж завважити, що багато місця відберуть такі літери, як „К“, такі слова, як „Союз Советских Социалистических Республик“, що одно відбере не менше цілого тома, і т. ін.

Правда на „Ассаргадонах“ та „Авісагах-самонитянках“, порівнюючи з Брокгаузом, мусить бути певна економія місця, але ту економію повнотою мусять використати численні матеріяли з соціології, матеріялістичної філософії, класової боротьби й соціялістичного будівництва, що ними набрякло світове життя, і що їх проте не знайдеш по скарбниціх науки, підконтрольних буржуазії.

А коли ми пригадаємо ту хвилю скаженого паничного ретроградства, що здійсмається в капіталістичних країнах, той похід проти „небезпечних червоних ідей“, що в Японії виливається в конференції духівництва всіх релігій під головуванням начальника поліції, а в Америці створює цинічно-ганебні „малп'ячі“ (антидарвіністські) процеси, — ми легко збагнемо все величезне всесвітнє значіння радянської енциклопедії. Це — культурно-освітня база і знаряддя не тільки соціялістично-будівничого активу СРСР, але й робітництва всього світу.

То нічого, що енциклопедія виходить руською мовою: робітництво англійське, німецьке, французьке, італійське, японське, китайське і всяке інше знайде шляхи до її змісту, бо його вимагає з кожним днем нагальніше розвиток боротьби і та питома вага в будівництві завтрашнього дня, якої набирає світове робітництво.

До речі — виклад словника здебільшого досить легкий, оскільки це припускається кожною окремою темою. Це — значний крок по шляху популяризації знання, крок дуже важливий, маючи на увазі перспективи широкого втягнення мас у наш будівничий актив. Що тон узято вірний — про це свідчить і те, що великого, порівнюючи (40.000), тиражу,

про який і не мріяли раніш аналогічні видання, вже не вистачає, і на черзі стоїть питання про друге видання.

Величезному культурному заходові треба не тільки побажати найбільшого успіху, але й докласти всіх можливих сил, щоб успіх був найповніший.

Мик. Новицький

Динамика французького народного господарства. (Огляд літератури).

1. Marcel Deslandes. Les augmentations de capital dans les sociétés anonymes depuis 1914. Paris. 1924. pp. 313.

2. Г. Моультон и К. Льюис. Финансы и экономика современной Франции. Перевод с английского Е. Войтинской под редакцией проф. К. А. Кузнецова. Москва 1927 г. стр. 326.

3. E. Pacoret. L'électrification industrielle et rurale de la France. Paris 1925 pp. 463.

4. Марсель Делянд. Збільшення капіталів акційних товариств з 1914 р. Париж. 1924, стор. 313.

Зараз, коли серед усіх народно-господарчих проблем Франції центральне місце належить проблемі фінансовій, дослідження французького народного багатства набувають особливого інтересу. Становище державних фінансів є найважливіше питання політичного й економічного життя Франції. Доля франка та вплив її на економіку країни стали предметом жвавих дискусій як в самій Франції, так і за-кордоном. Сперечаються про те, коли й яким чином перевести валютну реформу, — чи через стабілізацію франка на теперішньому курсі, чи через дефляцію, себ-то піднесення курсу до якогось певного рівня, чи через девальвацію й запровадження золотої валюти. А що жадна з цих валютних реформ не може довести паперового франку до рівня передвоєнного золотого франку, то потерпілою стороною завжди будуть в більшій або меншій мірі державці державних паперів, що, як відомо, становлять великий відсоток французької людності й рекрутуються переважно з селянства, робітництва й дрібної буржуазії.

Крім окремих робіт, розкиданих по різних періодичних виданнях, досі ще не було праці, що узагальнювала б рух французького капіталу за воєнний і післявоєнний період та розгортувала б послідовно картину його дальшого розвитку за цього найцікавішого часу занепаду європейського капіталу й сходу американського. Книга Делянда є перший ґрунтовний твір, що подає цікавий матеріал в питанні про динаміку французького капіталу за останнє десятиліття. Що правда, автор виявляє часом формальний підхід до питання, глибоко вдається в аналіз юридичних форм, в яких відбувається збільшення капіталу акційних товариств, що неминуче відбивається на викладі і робить його досить сухуватим. Але це не позбавляє значіння рецензованої книги.

Під час війни раптовий зріст емісій виявляється в таких цифрах: 1915 р. — 92 мільйони франків, 1916 — 317 мільйонів фр., 1917 р. — 1.697 мільйонів фр., 1918 р. — 1.257 мільйонів фр., 1919 р. — 7.107 мільйонів фр., 1920 р. — 12.147 мільйонів фр. Збільшення капіталів уже існуючих товариств розвивається за післявоєнного періоду значно швидким темпом, ніж емісія нових капіталів. Найбільш капіталу припливає до емісії облігацій. Цей рух в мільйонах франків такий: 1919 р. — 5.594 мільйонів фр., 1920 р. — 7.194 мільйонів фр., 1921 р. — 8.836 мільйонів фр., 1922 р. — 13.196 мільйонів фр. За цей час найпомітніший випуск облігацій на рахунок Credit National i Groupement des Sinictres, себ-то двох організацій, що обслуговують зруйновані війною області й живуть коштом бюджету авансів.

Найбільші емісії припадають на металеву й електричну промисловість та на банківські організації. Таким чином, рух емісій дає вірну картину розвитку французького господарства, ріст емісій, себ-то випуск нових акцій і збільшення капіталу старих акційних товариств та облігацій в галузі важкої промисловості відбувається переважно коштом репараційних платежів. При цьому, з самого початку війни можна констатувати швидкий зріст курсу так зв. „воєнних вартостей“, яких риночна ціна збільшилася майже вдесятеро. Від цього темпу не відставали й суто „промислові вартості“, що досягли своєї кульмінаційної точки в 1918 р., коли сприятливий кінець війни особливо потягнув великий приплив капіталів у промисловість. Поруч з цим іде й подвійний рух концентрації банків та збільшення їхніх капіталів. Так в 1918 році 58 банків випустили на 584 мільйони нових акцій, а в 1920 році 33 банки збільшили акціонерний капітал на 1.107 мільйонів франків. Весь цей „бум“ доходив свого вершка 1920 року й закінчується нечуванним

біржевим крахом, що потягає за собою промислово - торговельну кризу й важкий застій збуту. Потім наприкінці 1922 року настає нове промислове піднесення, його також супроводить нова емісія, що обірвалася в травні 1923 року. Такий перебіг розвитку емісії капіталу, що його докладно подає Делянд.

Багато уваги автор присвячує самому механізмові переведення емісії капіталу, вірно зазначаючи тут великий простір для посередницького прибутку й даючи наприкінці вбачу характеристику тої „моральної атмосфери, серед якої розвивається рух капіталу. Хоч автор і цілком перейнятий ідеями буржуазної політичної економії, проте його відштовхують ті форми, яких набирає біржевий ажіотаж і спекуляція. Характеризуючи часи від 1914 до 1923 року, він каже: „Доба, що ми її переживаємо, надзвичайно розвинула дух ненормальності в наших правліннях, підчас війни вони цілком одвикли від усякої контролю над собою. Великий зріст прибутків і спекуляції позначився на зрості потреб відомих адміністраторів, що шукають задовольнити свої потреби коштом і на шкоду товариства, його акціонерів і споживачів“.

На жаль автор розглядає питання емісії французького капіталу ізольовано, не подаючи матеріялу про емісію капіталів в інших країнах, від чого значно втрачається жвавість і рельєфність викладу, але мимо цього він дає змістовний і вичерпний аналіз даного явища.

2. Г. Моультон і К. Льюїс. Фінанси й економіка сучасної Франції. Переклад з англійської на російську Е. Войтинської за редакцією проф. К. А. Кузнецова. Москва 1927 р., стор. 326.

Вашингтонський Інститут дослідження світового господарства, що на чолі його стоїть Гарольд Моультон швидко здобув собі світову славу своїми блискучими роботами, деякі з них своєю ясністю й змістовністю можна вважати за класичні, — такі: Г. Моультон і Г. Мак - Гвайр, — Платіжна спроможність Німеччини, Б. Пасвольський і Г. Моультон, — Російські борги й відбудування Росії; до них належить і рецензована книга.

Про становище народного й державного господарства Франції широка публіка ще й досі знає дуже мало. Книга Моультона й Льюїса як - найкраще заповнює цю прогалину. Автори підійшли безпосередньо до основних моментів проблеми. Вони показують нам, як Франція зі світового кредитора обернулася після війни на країну - довжника. Франція розмішала свої капітали за кордоном, не зважаючи на вигідність і надійність, а керуючись політичними міркуваннями. Французький портфель, як відомо, напханий царськими позиками й паперами Туреччини, Румунії та Австро - Угорщини, після війни втратив до щенту свою вартість, а його місце в балансі заступив величезний військовий борг Англії і Сполученим Штатам.

Точна й ясна характеристика економічного й фінансового становища Франції і дійсний баланс її міжнародних розрахунків дозволяють авторам дати обгрунтовану відповідь на низку практичних питань: чи може Франція вийти з фінансових суточок, чи може вона стабілізувати свою валюту, чи може сплатити свої борги і т. д.

Реконструкцію Франції і піднесення її промисловости, не зважаючи на її нездорове фінансове становище, переведено за поміччю мільярдів, що їх породила безоглядна інфляція та безмежний кредит. Країна хора від зловживання кредитом і неможна чекати, щоб вона видужала від його нових додаткових доз. Це приводить авторів до висновку, що французьку фінансову проблему не можна розв'язати за допомогою дальшого збільшення кредитів.

Переходячи до практичних заходів, вони зазначають, що бюджетової рівноваги можна досягнути лише гострим зменшенням рахунку відсотків і пропонують комбінацію з двох засобів: примусове зниження відсотку по всьому внутрішньому боргу до 2% і оподаткування великих прибутків додатковим податком. Це, на їх думку, могло б дати економію в 12 мільярдів франків.

Тут автори розходяться з Комітетом французьких експертів, що бачить справжній вихід в конверсії стабілізаційної позики закордоном, і запровадженні так зв. „Малого франка“, себ - то фактичної девальвації. Навряд чи з такого плану що вийде на практиці. Стабілізація франка вимагає важких жертв. Питання в тім, хто їх буде нести. А саме цього й хоче позбутися велика французька буржуазія, скинувши весь тягар стабілізації на плечі робітників, селян і дрібної буржуазії.

Хоч праця Моультона й Льюїса написана в 1925 році, а проте вона ще й тепер, як правильністю оцінки становища, так і доцільністю пропонованих в ній практичних заходів, стоїть значно вище аналогічної роботи Комітета французьких експертів, виданої 1926 року. Вся глибокодумність цього Комітету звелася до двох нехитрих рецептів, — підвищення посередніх податків і зовнішня позика.

З. Е. Пакоре Промислова й сільсько - господарча електрифікація Франції : Париж. 1925 р., стор. 465.

Продукційні сили Франції розвивалися після війни майже виключно в напрямку промисловості. Індустріалізації країни сприяло не тільки прилучення Ельзас — Лотарінгії з її багатими покладами залізної руди й поташу та високо - розвиненою металургічною й текстильною промисловістю, але й відбудування зруйнованих війною департаментів, які були переважно промисловим районом і дістали тепер нове, технічно досконаліше устаткування, що значно піднесло продуктивність фабрик і заводів.

Французи дуже добре зрозуміли значіння й роль електрифікації для цього процесу індустріалізації. „Щоб вірно поставити проблему, — кається в передмові до рецензованої книги, — треба уявити собі весь жах нації, коли вона раптом помічає, що в недалекій будучині їй може не вистачити запасів вугілля“. Хроничний дефіцит кам'яного вугілля примусив, отже, французів прикласти всіх зусиль до раціоналізації виробництва й поставити питання про найдоцільніше використання водних сил, ставши на шлях планового розвитку регіональної електрифікації. Коли французам пощастить впоратися з труднощами, то Франція буде першою країною в світі, яка здійснить повну централізацію виробництва й розподілу енергії в національному масштабі.

Бувши перед війною одною з відсталих що до техніки країн, Франція, здійснюючи електрифікацію, протягом останніх десяти років не тільки поставила свою промисловість, що виробляє енергетичні механізми, на сучасний рівень, але й встигла побити кілька європейських рекордів в напрямку технічних досягнень. Книга Пакоре й розгортає перед нами цей невпинний процес електрифікації країни, її успіхів і досягнень. Зміст книги обширніший від її заголовку. Вона подає нам картину електрифікації як промислової, так і аграрної, як у Франції, так і в колоніях.

На кінець 1925 р. із 39 мільонів французького населення 28 обслуговувалося електричною енергією. Дальший розвиток забезпечений багатством водних сил, загальна потужність яких цінується на 9 мільонів кін. сил. Зараз використано лише 2,5 мільйони кін. сил проти 1,45 мільйонів в 1924 році. Вони розподіляються таким чином :

Промислова моторна сила, електрометалургія . . .	1.520.000
Освітлення, двигуни, опалення	700.000
Сільське господарство	200.000
Транспорт	80.000

Разом 2.500.000

Що ж до правового боку утилізації водних сил, то з часів війни значно зміцнилася роль держави й публично - правових моментів. Вже декрет від 28 травня 1915 року спротив формальності ревізії водних сил та використання приватного володіння для робіт суспільно корисних. Законом від 16 жовтня 1919 року все гідроелектричне устаткування перейшло на режим концесій. Довгочасність концесій рівняється 75 рокам, після чого все устаткування переходить у власність держави, крім того концесіонер передає державі певну частину своїх прибутків. Між 5 і 25 роками держава може викупити концесію.

Фінансова організація сільськогосподарчих мереж звичайно така. По закону від 2 серпня 1923 року „Каси сільськогосподарчого кредиту“ відкривають комунам для електричного устаткування кредити з 3% терміном на 25 — 30 років. Кілька комун об'єднуються в одну краєву мережу, представлену синдикатом комун. Синдикат цей і одержує вищезазначені кредити, крім того держава теж кредитує його в розмірі 3% його кошторису.

Автор вважає, що електрифікація села є найбільший чинник в справі економічного відбудування Франції, гадаючи, що сільське господарство може залікувати рани, заподіяні фінансовою руїною, інфляцією й дорожнечою. Але раціональна організація сільського господарства упирається в дорожнечу струменя. Ніде електричний струмень не коштує так дорого, як на селі, це й є причина слабого притягнення французького капіталу до електрифікації села. Отже це питання не розв'язується так просто, як це здається авторові.

Книга, в якій поруч з технічними подробицями, порушено багато загально - економічних питань, надзвичайно інтересна. Вона яскраво свідчить, на які суперечки натрапляє — в межах капіталістичного суспільства — розвиток продукційних сил, і що не завжди технічний прогрес відповідає економічному прогресові.

Охр. Соболів

Коваленко, Ф. Г. Економіка України. Конспект лекцій для слухачів держкурсів укромви та українознавства. — Ст. 1 — 94,8. Харків, 1927.

„В практичній роботі курсів укромви та українознавства до цього часу бракувало відповідного підручника з економіки УСРР. Саме за останніх часів потреба в цьому набрала актуального значіння“...

Цілком погоджуємося з завідувачем держкурсів укромви та українознавства т. Фардигією, що приведеними словами починає передмову до книжки Ф. Г. Коваленка, виданої держкурсами. Погоджуємося, що потреба в підручнику набрала актуального значіння, але з цього ще зовсім не витікає, що треба видавати макулатуру, а інакше книжки Коваленка назвати не можна.

На доказ того, що видання книжки є потрібне і своєчасне, в передмові подається витяг з зауважень рецензента що - до цієї праці: „Місце і ролю окремих ділянок народного господарства України з'ясовано досить. Ролю економіки України в СРСР схарактеризовано досить добре. Головні галузі, де народне господарство України виступає, як важливий фактор світового господарства, підкреслено досить“. Прізвище рецензента не зазначене, а цікаво було б його виявити, щоб знати, чи „досить“ він розбирається в темі, що рецензує.

На наш погляд книжка майже нічого не з'ясовує, не схарактеризовує, не підкреслює. Це нашвидку зляпаний конгломерат голих цифр та загальних речень, без жадного аналізу, синтезу, пояснень та виявлення будь - якої причинності і закономірності економічних явищ.

Як приклад, наведемо, що дає автор про шовкову промисловість України: „Що до шовкової промисловості, то вважаючи на те, що передумова для розвитку її, безперечно, є, все - ж вона в такому стані, що навіть не можна говорити, що вона в нас існує. До цього часу, принаймні, існував лише один заклад для обробки шовку. Надалі шовкова промисловість, напевно, матиме більше значіння“. Оце й усе. Що з цього можна собі уявити про стан, значіння, розвиток, райони, перспективи шовкової промисловості України? Напевно, нічого, кажучи стилем автора („напевно“, „безперечно“, „досить“, „взагалі“, „безумовно“, „головним чином“ — рябіють на кожній сторінці конспективного викладу, замість відповіді на питання — чому, для чого, через що?).

Книжка не виявляє продукційних сил України, не з'ясовує тих природніх умов, що є базою для розвитку народного господарства країни. А чи можна ж розглядати економіку країни без зв'язку з її природою?

Книжку позбавлено будь - якої географічності, через - що значіння її зводиться до зерна. Говорячи про зернове господарство, цукрово - бурякову промисловість, тютюництво, олійництво, броварництво і т. і., автор не дає жадних географічних районів поширення тої чи іншої продукції і у читача залишається вражіння, що цукровий буряк культивується скрізь на Україні, — і в лісі, і в лісостепі, що жито й пшениця однаково поширені з півночі до півдня України. За виїмком карти с. - г. районів України до книжки не подано ні карт, ні діяграм.

Замість того, щоб характеризувати сучасне районування України, автор на ст. 10 — 11 лише згадує про спроби районування України на підставі різних факторів, без жадного аналізу, не ставлячи собі мети — з'ясувати місце України в економіці СРСР на підставі районування.

Книжка не має жадної провідної думки, жадної системи викладу.

Є багато смішного. Напр., на ст. 10 читаємо: „У південній частині України почувається значний брак лісів, але є надія, що штучним порядком кількість їх буде збільшена“. Очевидно, т. Коваленко збирається степову Україну засадити лісом.

Хоч і написав книжку професор Харківського Інституту Народньої освіти, як зазначено на обгортці, — вона нічого не варта і справжня ціна її — один шаг, а не 1 кар. — 35 коп.

Справа українізації — важлива справа і спекулювати на ній — негарна річ.

К. Дубняк

Опис Вінницької округи. — Плакат — Вид. Кабінету вивчення Поділля при Вінницькій філії Всенародньої бібліотеки України. Вінниця 1926 р.

Планове державне будівництво, скероване на всебічний розвиток народного господарства і піднесення культурного рівня народніх мас, висунуло багатогранну й актуальну проблему — вивчення й використання продукційних сил країни.

Це планово - державне будівництво цілком збіглося, а то й виникло з того масово - громадського краєзнавчого руху, що охопив усі активні верстви радянського суспільства.

Географія, як наука, що синтетично-причинно вивчає життя людське на певній території, не змогла залишитися поза життям і перетворилася в науку, що вивчає продукційні сили території. Нова географія не є вже наука про краєвиди, вона стала всебічним краєзнавством.

Краєзнавство, як вивчення продукційних сил, що планується планово-державними органами, спирається на масово-краєзнавчий рух і переводиться в життя науково-дослідною працею краєзнавців синтетиків — це дійсне краєзнавство.

І у Вінниці, вперше на Україні, зрозуміли практично, що таке дійсне краєзнавство, зрозуміли, що краєзнавство є монографічно-географічний синтез, що використовує здобутки абсолютно всіх наук і досягнення всякої праці, як різних установ і організацій так і кожної окремої людини.

Треба вітати видання плакату „Опис Вінницької округи“, як перший на Україні прояв справжнього краєзнавства, а не академічного товчіння води в ступі або барвистого дилетанства, як це часто буває.

Краєзнавча схема, що її подає плакат, може вважатися зразковою для початку синтетично-монографічної праці над вивченням продукційних сил тої чи іншої території.

Плакат дає карту Вінницької округи, бібліографічні відомості, відомості про діячів свого краю.

В 17-ти пунктах стисло й схематично сказано про положення й поверхню, минуле, клімат, обводнення, корисні копалини, ґрунта, рослинність і фауну, територію та населення, науку та народню освіту, сільське господарство, охорону народнього здоров'я, промисловість, робітництво, торгівлю та кооперацію, пошту та телеграф, фінанси — Вінницької округи. Розуміється, схема синтетичного опису, що подається плакатом, не зовсім витримана й задовольняюча, особливо в 2-й частині, де даються відомості про соціальні продукційні сили, можна зазначити відсутність відомостей про природню та економічну районізацію округи, вказати на дуже дрібний рисунок карти, що всяку стінну карту зводить на нівець, і ін.

Але це вже дрібниці, що виправляється дальшою працею, та й тяжко вимагати більшого від стислого плакату.

В даному разі ми підкреслюємо, що Вінницький плакат є перша, відома нам, ластівка правильного розуміння краєзнавства на периферії.

Праця вінницьких краєзнавців, виявлена навіть у стислому плакаті, у великій мірі допоможе розв'язати ті складні питання вивчення продукційних сил, ув'язки між планово-державними, науково-дослідними органами та низовими краєзнавчими організаціями, що їх мусить поставити на порядок денний II-й з'їзд вивчення продукційних сил СРСР. В складенні плакату, за редакцією В. Отамановського та В. Самутіна, брали участь Вінницькі краєзнавці: О. Савостянов, Л. Тимошенко, В. Отамановський, Л. Данилов, О. Чередников, І. Любомудров та І. Озернянський.

Тираж плакату 1 тис. примірників — замалий, бо плакат розійдеться не тільки в окрузі, а для зразка, як вести краєзнавство на місцях, його слід було б широко розповсюдити по Україні.

К. Дубняк.

П. Клименко. Місто й територія на Україні за гетьманщини; „Украшеной партрет“ військового отамана Чепіги та „Козак-Запорожець“; книжка „Способы о болезнях“. УАН. К. 1926. 91 стор.

До вирішення першого питання про місто і територію на Україні за гетьманщини автор підходить, додаючи в ньому три окремих питання: виділення міста із території економічне і правничо-політичне, формування міського ладу й права, торговельно-виробничу роль міста, фінансовість міста та його господарства, рух і склад людности та класову боротьбу в місті, державно-творчу роль міста. Стан вирішености питань до цього часу такий, що більш цікавились чужим містом ніж своїм, віддавали більшу увагу містам Західної Європи, ніж власним, існуюча література про українські міста (її наведено в автора) не може нас задовольнити. Історіографія наша, на думку автора, має ту головну хибу, що не доцінювала й не з'ясовувала роль українського міста. А між тим, у процесі суспільно-політичної боротьби на Україні воно відіграло велику роль, не кажучи вже про бік життя економічний та робітничий. Певне відношення до подій 1654 р. мало міщанство, що перебувало в досить розвинених стосунках з московськими політиками. У другім розділі статті знаходимо докладно подані свідчення про гостроту суто-економічних відношень міста до території. Наведено низку універсалів та царських грамот до міст; місця з цих документів, зазначає автор, нагадують практику феодалів серед-

ньовіччя. Далі містам доводилося змагатися до зміцнення свого внутрішнього становища супроти визискувачів урядових та приватних власників (монастирів, козацької старшини, а згодом представників держави російської). Ще важче було становище дрібних міст на Україні, які не мали „магдебурзьких“ прав; такі „неупривілейовані“ міста й містечка підпадали спочатку тільки урядово-власницьким розпорядженням, а згодом і приватно-власницьким правам козацько-старшинської верстви. Знаходимо рядки про зловживання полкових канцелярій, місцевої полковницької влади. Трагічність становища посилювалась тим, що часто бракувало сталої міцної міської організації, а також, з тої причини, що міста були політично підпорядковані російській владі, що не захищало їх від економічного визиску козацької старшини, а не раз, навпаки, через військові тягари надзвичайно часто руйнувалась продукція в українських містах. Особливо яскравим доказом вважає автор прохання Крелевського цеху, що, обтяжений даровими військовими роботами, повинен був розкладатися. Не краще було по других містах.

Автор дивиться на свою статтю, як на спробу досліду про те, як стосувалося місто до території на Україні за гетьманщини. Спробу цю за її документальність слід визнати вдалою і в певній мірі зразковою. Звичайно, що висновки автора будуть усе стверджуватись, коли будуть досліджувати в данім відношенні той матеріал, якого так багато по наших архівах.

Стаття має додатки цехових скарг, скарг міщан з ріжних сховищ і інші документи.

Інтересна стаття про „Украшеной портрет“ військового отамана Чепіги. Автор розглянув справу Катеринославського намісника з 1789 р. (рапорт Коховському від земського справника про відібраний портрет військового отамана Чепіги). Відібраний портрет автор вважає за один з засобів агітаційного порядку, за що Чепігу було й покарано. Треба сказати, що доводиться це якось трохи неясно й розкидано; важніш думка автора ріднити де в чім такі „портретавживання“ з вживаннями малюнка так званого „Козака - Запорожця“ чи „Козака - Мамая“. Малюнок цей, читаємо, був відбитком запорізької, січової організації, колективістичної чи може навіть комуністичної. Тут символика. Мистецькі здібності та спосіб життя викликали власний символістичний образ, яким і був малюнок запорожця-бандуриста. Наводиться в статті, що дуже цікаво, кілька текстів, що містяться під малюнками козака з київського державного музею. Нарешті автор подає план, за яким бажано було б досліджувати цей малюнок. План продуманий і додати лише можна хіба про моменти писання відомого віршу під малюнком, а також зв'язати це де в чім з написами на образах.

Остання стаття „Книга“ „Способы о болезнях“, як матеріал до історії української лектури“ трактує одну з тих книжок, що були типовими для українського читача XVIII ст. Книжка ця належала перше якомусь чернігівському дворянинові, з природничого мабуть освітою, з огляду на сторінки лікарсько-природознавчого змісту, а потім другий її власник опрацьовував з сторінками другого характеру, що натякають на останки й старої церковно-української освіти і на примітивний матеріалізм і на ту мішанину, що була в ідеології „малоросійського дворянства“ XVIII в. Усе це, на думку автора, тяглося довго, захоплюючи навіть пору до 40-х років XIX ст. Стаття ця цікава, як рядки з мало дослідженого питання про українського читача старої пори, а також і як методичний зразок дослідження старих рукописів. І в цім відношенні вона особливо цінна.

Ів. Єрофіїв

В. Данилевський. У віки крилаті. (Перемога техніки XX століття).

Держ. Вид. Укр. Року 1927, 18 друк. арк., 143 мал. ІІ. 3 карб. Тираж 5.000. (Держ. Науково-Методолог. Ком. рекомендував для робочої бібл. учн. установ соцвиху).

У книжці, що її розглядаємо, упорядник подає матеріал з історії розвитку техніки. Більшість матеріалу, тут поданого, уже висвітлено в його попередніх творах (вид. Книгоспілки). Тут матеріал такого ж як і там характеру, але подається його в іншому розрізі, в іншій літературній обробці (формі), з багатьма іншими прикладами, у цілком іншій та більш вдалій компоновці.

Виразною особливістю цієї книжки є те, що історичні моменти розвитку техніки (від давно минулого до наших днів) тут набирають характеру єдиного закінченого цілого, прохпленого все зростаючою динамікою технічного зросту, набування людством все більшої технічної сили, та вміння скористатися тією силою.

Тут минуле, історія, подається за для з'ясування руху справи, за для виявлення динаміки розвитку, щоб яскравіш уявити читачеві всю величину та силу сучасної техніки, все значіння останніх її перемог. За таким з'ясуванням справи — у динаміці її роз-

витуку — більш зрозумілим стає її сучасний стан, а також перспективи техніки, так в умовах капіталістичного керування, як і в умовах радянського будівництва.

Коротко зміст книжки визначається такими моментами: Як почалося знайомство пришибських школярів з перемогами техніки. Перемоги над вогнем. Електрифікація. Мрії-дійсність. На батьківщині автомобіля й трактора. На морських шляхах. Панамський канал. У повітряному океані. Чудеса радіо. До перемоги всесвітнього простору.

Все подається у жвавій формі викладу, що змальовує характер та зміст праці учнів пришибської трудшколи: лекції, розмови-бесіди, запитання-відповіді, розглядання й вивчення гуртом малюнків, рисунків і т. ін.

Характер книжки — напівбелетристичний, з певною фабулою, з цікавими моментами емоційно-інтелектуального піднесення, щирого захоплення справою, з певною зав'язкою інтересів діючих осіб, а за ними — й читача, з розгортанням та зростанням того інтересу й захопленості в межах єдиної фабули і, нарешті, з прикінцевим напруженим устремлінням читача-юнака до здійснення майбутніх перемог комунізму, озброєного технікою, нечувано могутньою.

У такій формі та освітленні подаються цілком правдиві й ділові відомості з фізики й механіки в сучасному їх стані, та застосування їх у виробничому житті людства: подається воно в гурткових розмовах та дослідях з певною перспективою того, звідки воно йде та як дійшло до нас і до чого воно спрямовується.

Розпочинаючи з попереднього слова — промову про цю справу керівника гуртка, студента технолога, що звернувся до гуртка учнів — надхненного, захоплюючого слова про розвиток та перемоги техніки, — упорядник книжки цим дотепно приваблює читача до цієї справи й утворює настрої великої зацікавленості до книжки. Далі (у розмові) подається розуміння машини (за Марксом), як „знаряддя праці“. А потім — широко й жваво розгортаються всі розділи книги, у яких стежитись за технічним розвитком та застосування цього „знаряддя праці“ в найрізніших ділянках людського життя, виявляються найновіші досягнення техніки й перспективи її на майбутнє.

Майже до кожного з наведених вище розділів книжки матеріал добрано вдало, а саме так, що читач має загально-теоретичні відомості, необхідні для орієнтовки у цьому розділі (знання з фізики-механіки); далі подається прикладання цих знань до людської праці над машиною, щоб застосувати машину: маємо перші спроби цього, потім дальший розвиток справи й нарешті — останні, сучасні досягнення.

Майже кожний розділ має критичний (соціально-економічний) огляд сучасного стану техніки даної галузі в буржуазних умовах та порівняння його з даними радянської спільки республік; так само більшість розділів-галузей техніки — мають прикінцеве з'ясування вихідних моментів та перспектив прямування у майбутнє.

Висновок до всіх розділів маємо у самій назві книжки — У віки крилаті.

Коли бачиш лише оцю крилату назву книжки на чорній обкладинці її — немає сумніву, що це книжка про чорну якусь магію, про романтику глибини, або ж про безмежну фантастику...

Та ні, бо немає цікавішої магії, немає кращої романтики, та немає й прудкішої фантастики — немає більш крилатого нічого — ніж ті крилаті знання та уміння, що здобуло їх людство протягом віковичних зусиль своїх, віковичної неустанної праці мозолястих рук робітничих... віковично ті руки, покірливо й несвідомо, перетворювали свій піт та кров на найвищу продукцію наукових винаходів та досягнень, інколи — велетенських наукових перемог, що їх здійснював брат, робітник розумової праці...

Так буде міркувати зворушливий юнак, що прямує „У віки крилаті“, дочитавши всю книжку: — Лише знання та уміння, переведені в людське життя через техніку, — дадуть нам ті крила могутні, що полегчують завзяту боротьбу трудящих за їхню мету...

— На могутніх крилах сучасної техніки робітник всесвіту уже зміг би зараз сягнути „у віки крилаті“, — треба лише мільйонових зусиль мозолястих рук, щоб опанувати ті крила на службу собі, для своєї мети. Треба лише колективних зусиль робітничих мас...

Не лише одні крилаті слова чи крилаті фрази — крилаті думки, вільні та надхненні — викличе ця книжка у здорового, бадьорого й свідомого юнацтва: творчу активність, широкий обрій діяльності й реальних завдань викличе в юнакові кожний розділ цієї книги. Не дивним буде сказати, що на такому ґрунті, гарно удобреному даними теорії й практики з різних галузей переможної техніки всесвіту — за такими науково озброєними юнацькими плечима, дійсно виростуть могутні крила юнацькі. Та й понесуть вони наше радянське юнацтво у віки крилаті — віки майбутнього.

Там перемоги техніки не знатимуть меж, бо тоді скерує техніку по-своєму переможець-робітник, бо йому вона потрібна лише за „знаряддя праці“, бо життя його буде вільне, крилате, бо й віки переможного його керування — то віки крилаті...

Так барвисто й динамічно сприймається книжка оця на засушливу тему про техніку. Цьому сприйманню значно сприяє гарне видання її, що таки справді наближається до художнього. Йому сприяють численні (біля 150) малюнки, що вдало оздоблюють цікавий текст, набраний „Елизаветинським“ шрифтом на прекрасному папері. А найбільше витримана ідейна спрямованість змісту.

Розуміється, що є й хиби у книжці, — так в оздобленню, як і в змісті, але їх небагато та не такі вже вони й значні, щоб їх відмічати на загальному тлі, що і тут подаємо. Відзначимо хіба лише одну прикру недоліку: в розділі фордівського виробництва, де так гарно подана фордівська техніка — „слона - то й непомітно“ — не подано ніякого ілюстративного уявлення що до славного „конвеєра“. При такому багатстві ілюстрацій це стає помітним. „Хобою“ книжки треба визнати й високу ціну (3 карб.), така ціна зробить її лише книжкою заможного читача та громадських і шкільних книгозбірень.

Загалом книжку треба визнати за дуже цінну й корисну не лише для шкільного й позашкільного юнацтва, а ще в більшій мірі для дорослого читача, робітника й селянина, а також для студентства педвузів та широких кол учительства, — для останніх, як легка популярно-наукова книжка, що може стати за підручник у їх повсякденній праці з сільськими й міськими, юнацькими й дорослими масами. Вона буде поновляти, відсвіжувати та збуджувати й об'єднувати у них ті знання, що може забулися.

А. Ганчар

Ів. Кривецький. Перша газета на Україні. Укр. наук. інститут книгознавства. К. 1927. 15 стор.

Стаття І. Кривецького „Перша газета на Україні“, що є відбитком з „Біологічних вистей“ (1926 № 4) має за свою мету освітити питання, нині мало вивчене. Бракує в історії української періодики даних монографічного характеру, окрім присвячених історії старішого періодичного видання „Gazeta Lwowska“, що виходить у Львові вже 116 літ. Статті В. Ігнатієнка про українську пресу та її вивчення (К. 1923) та М. Ясинського про початок української преси (тоді ж) більш дискусійного характеру. І Кривецький, розв'язуючи питання, стоїть на тім, що поняття „українська преса“ повинне обіймати не одну лише українську пресу, але всю пресу, що виходила чи виходить на Україні. Він зазначає, що годі додержуватись вузької етнографічної концепції „українознавства“, треба зараз перейти на концепцію територіальну: предметом українознавства мусить стати все, що тільки має чи мало місце на Україні.

Перша газета має за собою такі історичні дані. Вона виходить у Львові з 1776 р., маючи й назву „Gazeta Lwowska“. Видання її займає лише протяг одного року (автор відкидає думки польських авторів, що ніби вона існувала 11 років). Одиний, відомий досі примірник її зберігається в бібліотеці Осолінських у Львові. Газета виходила у французькій мові. Кривецький, беручи на увагу момент її виходу (хвиля переходу Галичини з-під Польщі до Австрії), коли населення її складалося з двох верств: темного закріпаченого селянства і мало чим культурнішого духовенства, з якого лише окремі вищі особи мали порядну освіту та й до того без знайомства з французькою мовою, гадає що й основників газети й читачів слід шукати серед аристократичних кол Галичини, які були наскрізь проняті в той час французщиною. Видавав газету якийсь Осуді, що виступив перед тим з проектом заснування в Галичині „Академії мистецтв і ремесел“; уряд цього проекта не прийняв. Газета відбивала на собі вплив тодішньої віденської газети („Gazette de Wien“, що в свою чергу була „французькою сестрою“ упривілейованого „Wiener Diarium“, праматері пізнішої урядової „Wiener Zeitung“). Зміст „Gazeta Lwowska“ був виключно інформаційний. Її заповнюють головню вісті з усіх майже визначніших міст Європи, передусім зі столиць, від Москви аж по Мадрид. Вісті ці переважно політичні, але бувають і з приватного життя, важні і зовсім маловажні, густо-часто дуже спізнені. Відповідають вони нинішнім газетним телеграмам і хронікам. Оригінальних мало, усе неначе вірізки та витяги з тогочасних французьких часописів, або й німецьких. Ні програму, ні слова від редакції не знаходимо. Побутовий інтерес для нас мають лише оголошення з міста Львова. Закликається в справі інформування саме громадянство — митці, ремесники, купці, землевласники, фабриканти, особи, що шукають посад, мають знайти собі компаньйонів на подорож, закликають вчителів та інші. Інтересні рядки, що торкаються в газеті до самої України. Це — про Львівські контракти, одні з найстаріших на Україні, що й досі не мають свого історика, дуже цікаво про плавбу на Чорному морі, зокрема — подані в цій замітці причини зруйнування Запорозької Січі (цариця, сприяючи торгівлі через Дніпро, щоб зробити шлях по ньому безпечним, перенесла старовинних

запорізьких козаків куди інде, бо вони могли шкодити плавбі). Є звістки про іменування графа Рум'янцева київським генерал-губернатором та про перенесення резиденції генерал-губернатора з Глухова до Києва.

Був в газеті досить гарний бібліографічний відділ. Стаття І. Кривецького має значіння. Про українську пресу в нас в минулому писали мало; зараз збільшується відповідна література і якісно. Кривецький теж як і другі дослідники нашої старої преси стоїть на науковій ґрунті (слабе в нього лише місце про негативне відношення цензури до часопису; можна гадати, що тут вина була скоріш з боку самого часопису, чи то його кореспондентів, що недосить вивіряли свої рядки в смислі правдивих інформацій). Гадаємо також, що нині слід розпочати в нас монографію, подібну до монументальної праці Лісовського (про російську пресу). Скільки матеріялу дав би тут один лише початок XIX ст. чи останнє десятиліття. У статті міститься знімок з вихідного листка газети; на ній вибито австрійського двоголового орла з квітами по боках та підписом латинською мовою: в тіні твоїх крил. Підпис досить красномовний, в значній мірі опреділює верстви, до яких був найближчий цей часопис.

Ів. Єрофіїв

Український археографічний збірник. Вид. Археогр. комісії УАН т. I, К. 1926. стор. 354.

Теперішня Археографічна Комісія Української Академії Наук зложилася в 1921 р з Київської „Комиссии для разбора древних актов“, заснованої р. 1842, Археографічної комісії Українського Наукового Товариства в Києві (1923 р.) й Археографічної Комісії УАН, організованої скоро після її заснування, р. 1919. Видання першої Комісії вельсь хоч і часом одностороннє, але цілком науково і критично, без фальшувань або тенденційного замовчування небажаного матеріялу, чому подавали певні наукові здобутки. Розуміємо тут Пам'ятники (4 томи), Архив Югозападной России (36 томів), Літописи (за ріжними заголовками — 10 томів) й два збірники історичних статтів. Доповнювала прогалини її справи Комісія, заснована р. 1913 (видання кирило-методіївських актів; були й інші проекти, однак вони не здійснились через обставини військового часу). Зараз її заступила нова комісія при УАН, намітивши при своїм заснуванні три серії археографічного видавництва: пам'ятки мови, письменства та історичні, а також видання розвідок. Досить докладно сказано про ці серії в передмові до першого тому. Цей том містить у собі такі матеріяли „Документи до історії Києва 1494 — 1835 р.р.“ (подав В. Щербина), „Збірка матеріялів до історії Лівобережної України та українського права XVII — XVIII в.в. (подав М. Василенко); „Книга глухівського цеху калачницького“ (подала К. О. Лазаревська); „Бібіковські обов'язкові інвентарі й селянство в Володимирському повіті на Волині“ (подав М. Корнилович) і „Матеріяли до історії українського руху за світової війни“ (подав О. Ю. Гермайзе).

З документів, поданих В. Щербиною, особливо цікаві ті, в яких відбилася вперта боротьба Києва за Магдебурзьке право, що перетворило земське місто на міщанське. Сліди цієї боротьби найбільш збереглися в привілеях, жалуваних грамотах та інших документах, що їх на прохання від міщан давали Київу великі князі литовські, королі польські та царі московські. Згодом автономний лад Києва не відповідав ні централістичним принципам московської держави, а ні гетьманів, що мали намір взяти місто під себе; двічі це й здійснювалось на деякий час (Д. Апостол, Розумовський). Як і завжди, документи подають не одну рису старого життя. Ціна згаданих архівних документів не лише в тім, що вони є доказом певної боротьби; мимохіть там відбилося життя з його дрібними рисами. Декотрі документи дуже цінні тим, що докладно подають саму суть магдебурзького права (особливо привілей з р. 1569 від короля Сигізмунда II Августа). Інтересно про корчемну та торговельну справу (привілей кор. Владислава IV); в жалуваних грамоті царя Петра Олексієвича (1699 р.) оповідає про свавілья київських студентів-бурсаків, що творили міщанам усякі зневаги; є ціла картина зловживання шинкарською справою, торгівлею; замішаний тут був і Київський митрополит; повторюється не один раз про зловживання московських „ратных людей“, що кривдили міщанство. Частину поданих актів вже використано дослідниками, отже ще зостається дещо обробити.

Збірка матеріялів, поданих М. Василенком, склалася з документів, що він списував протягом своєї довгочісної наукової праці по різних архівах. З них зазначаємо документи про індуку та евеку (одкупно-торговельна справа), „Кошторис на роблення поташу, смальцю та салітри“ (початок XVIII ст.) — що є матеріялом для історії української промисловости та заробітної платні в першій половині XVIII ст. Інтересні документи про прибутки та витрати гетьманів, про цехи, вибори полкової та сотенної старшини, гетьманування Розумовського, про примітки Полетики і т. і. В зазначених документах

збереглися цікаві дані про старі українські міри та вагу, побутові речі та їх вироблення, як - от килимів, киндяків. У першій відношенні багато дає „Інструктор от давних панов виданный на отобранные индужной пошлыны от розных товаров“ (1727 р.) Цінним документом є опис Полтави р. 1767, коли вона ще носила ознаки шведської руїни. В. „Донесении од Чернігівського полковника Ів. Божича правителю Малоросії Бібікову про значкових товаришів (1743 р.) зазначено трудність обрання значкових товаришів „в комиссарское звание“, бо частина з них „неписьменные“, — свідоцтво про занепад в той час освіти на Україні. Усього документів М. Василенко подав 65.

На видання чернігівських (вірніш — глухівських) цехових книжок звернув увагу ще О. Лазаревський, потім В. Модзалевський. К. Лазаревська подала на цей раз одну з цих цехових книжок (глухівського калачницького цеху), як багатий матеріал до мало ще відомого внутрішнього життя цехів, тим більш що в цехові книжки вписувалося все, що вважалося за важливе (права, цехові конституції, умови прийому нових членів, вибори нових цехмайстрів). В глухівській цеховій книжці списані деякі твори релігійного змісту, з суворою критикою на берегах з боку того читача, якому вони не подобались. Найбільш в цій книжці прибутково - видаткових записів, що змальовують економічний та побутовий боки цехового життя. Слід зазначити, що матеріяли, подані М. Василенком, мають значно більш цінні дані. Цехова книжка дає досить одноманітні, сухі картини. Інтересна, правда, згадка про ходження цехових братчиків різдвяними святками на ралець до „пана цехмистра“.

Змістовно дуже розповідано у М. Корниловича про бібіковські обов'язкові інвентарі в Володимирському повіті. Корнилович за численними прикладами доводить, що інвентарна реформа не становила якоїсь нової системи селянського землеволодіння. Декларувавши „мірскую“ землю, вона не проголосила самого „міра“ й не надала ніяких прав громаді. У цій сфері мало не все лишалося по - старому, і в тому велика була хибя реформи. Завдання останньої не були такі широкі. Інвентарні правила фактично тільки трохи пом'якшували тягар кріпацтва й силкувалися звужити поле утисків над селянами. Однак важливо було те, що інвентарні правила переносили центр ваги селянського питання з хатньої розправи поміщицької до сфери станово - правової.

Як матеріал до історії українського руху за світової війни О. Гермайзе подає „Записку об украинском движении за 1914—1916 годы с кратким очерком истории этого движения, как сепаратистско - революционного течения среди населения Малороссии“. Це, на думку видавця, є результат механічної роботи жандармського урядовця, що зводив випадкові відомості, компілював й переказував те, в чому сам ледве розбирався. Найціннішою частиною „Записки“ є та, де міститься „огляд“ українського руху по окремих губерніях. Добре почувається вплив „праць“ С. Щоголева та А. Стороженка. Однак учень виявився ще менше знайомим з суттю українського руху, ніж автор „Українського движения, как современного этапа южно - русского сепаратизма“ (Щоголів). Звичайно, усі „вступні рядки“ невідомого автора мають мало значіння; важливіші ті дані, які зібрав він з жандармських донесень про українських діячів. І цим найцінніша для нас „Записка“.

Перший збірник Археографічної комісії дає великий й корисний матеріал, який буде збільшуватися за тим планом, що поставила собі комісія.

Ів. Єрофіїв.

В. Романовський. Нариси з архівознавства. Видання Центр. Арх. Управління УСРР. Харків. 1927 рік. 168 ст. Ціна 2 карб.

Широким колам суспільства мало відомі ті великі зміни, що сталися в архівній справі на Україні протягом кількох останніх років. Суспільство мало знає про широку роботу органів, що керують архівною справою на Україні. А роботу провадиться чимало, і в цій роботі є значні досягнення. Як на одну з ознак розвитку архівної справи на Україні, треба вказати на поширення видавничої діяльності Центр. Арх. Управління.

Розвідка В. Романовського це є без перебільшення перша підручна книга українською мовою, присвячена архівній справі на Україні, її історії та принципам порядкування по архівах.

Розвідка В. Романовського має такі три головні частини: 1) вступні Уваги, де подається визначення поняття архівознавства, його меж, як науки, поняття архів, вказується на наукове та практичне значіння архівів та подається відомості про архівну реформу, що в основі має принцип централізації державного архівного фонду та його єдності, по країнах Західної Європи, 2) архіви на Україні, де подається історія архівної справи на Україні, 3) принципи порядкування по архівах, де подається чимало практичних порад архівістам про охорону, збереження та складання описів архівних матеріялів,

виявлення підробок, видавання документів друком то - що. До книжки додано покажчик важливіших праць з архівознавства. У цілому книжка ця подає значний матеріал і для робітників архівних органів (треба ж згадати про окружні архівні управління, ці низові архівні установи, де працює чимало молодих що до стажу архівістів) і для робітників численних архівних частин різних установ і для дослідників, що вивчають та використовують матеріали єдиного державного фонду, і навіть для ширших кол читачів.

Але можна закинути авторові цієї першої підручної для архівістів книжки, що він розподілив матеріал нерівномірно. Це зразу видно, як порівняти розділи, що виключно архівної справи на Україні стосуються, з широкими, докладними розділами про архівну справу в Литві та Московській державі. Далі, треба відзначити, що В. Романовський, згадуючи про українські фонди, які за межами України переховуються, найбільше про Московські архіви говорить, про інші ж архівосховища, як от Ленінградські, він згадує тільки побіжно.

Можна зробити ще кілька зауважень, як от про те, що роля „учених архівних комісій“ майже не освітлена то - що, але вони не зменшують значіння розвідки В. Романовського.

Одне тільки треба сказати, що дуже шкода, що автор свідомо не додав до своєї розвідки розділу про теперішній стан архівної справи на Україні, що його історія архівної реформи на Україні, утворення єдиного державного архівного фонду тема велика, але окремий розділ, що змалював би хоч в загальних рисах архівне будівництво на Україні, був би в розвідці В. Романовського дуже до речі.

Стиль автора важкуватий.

У цілому розвідка В. Романовського то є цінний внесок в дуже бідну архівознавську літературу, і, очевидно, ця робота викличе докладні рецензії фахівців - архівознавців.

Мик. Горбань

Шевченко та його доба. Збірник другий. УАН. Книгоспілка 1926, 168 стор. Ц. 2 карб.

Збірники „Шевченко та його доба“ почали виходити з 1925 р. Вони мають на меті задовольнити ту потребу, що давно вже відчувається на Україні — вивчення поета, його часу та оточення, його творчості, впливів, що він сприйняв; мається на увазі містити невидані твори, листування, бібліографію. Вже перший збірник зробив добре вражіння. Дано було статті про Кирило - методівців — Куліша, Костомарова, про взаємовідносини між Кулішем та Шевченком та Некрасовим, про театральні симпатії Шевченка, декілька сторінок архівного та коментарного характеру. Зміст другого збірника такий: П. Филипович. Революційна легенда про Шевченка чи дійсність; О. Дорошкевич — Шевченко й петрашівці в 40-х роках; Родзевич — Сюжет і стиль у ранніх поемах Шевченка; Б. Якубський — До проблеми ритму Шевченкової поезії; В. Рулін — Шевченко і Щепкін; В. Міяковський — М. Гулак; С. Єфремов — Епілог до Кирило - Методієвської справи; М. Новицький — З листування Т. Г. Шевченка; О. Новицький — Примітки до малюнків. З усіх згаданих розвідок відразу треба зазначити статті Руліна, Міяковського та Дорошкевича. Не глядячи на певну літературу, що існує про питання, які відносини були між Шевченком та Щепкиним, Рулін зумів дати цікаві рядки. Він переглянув і використав матеріали, наведені в Тихонравова, Петрова, Ніколаєва („Драматический театр в Киеве к 1898), Коніського, театральну періодику та інші. Тому дає послідовний, крок за кроком, нарис відносин, з календарною часом точністю. Звернуто велику увагу на листування. Відносини між Шевченком та Щепкиним Рулін характеризує в залежності від того, поперше, що тут мав місце моральний вплив Щепкіна, людини, старшої на літа, з великим життєвим досвідом, вплив, цей, правда, мав свої межі, а по - друге тим, що Щепкін завсіді вмів знаходити цінні та справедливі моменти в різних течіях громадської думки. Великий актор добре розумів глибину соціальних думок поета. Своє значіння мали й темпераменти їхні. Що ж до українства Щепкіна, то Рулін стримується від тверджень Мочульського. Національне почуття Щепкіна не виходило по - за межі провінційального патріотизму. Статтю написано просто й зрозуміло, до того ж документально, чим вона відрізняється від деяких других статей збірника. Дуже інтересна стаття В. Міяковського — Микола Гулак. Автор старанно переглядає літературу про нього, що переконує його в тім, як постать Шевченківського товариша ще мало вивчена. Міяковський подає на підставі архівних матеріалів (Київської Шкільн. Округи, архіву київ. Ген. - Губ.) та інших даних докладний біографічний нарис, аналізує його ідеологію, відзначаючи, що ідеї кирило - методіївського братства для Гулака не були

чужими й що він окрім того, з основних ідей найбільше зосереджував свою увагу на ідеї соціального порядку („искоренение рабства и всякого унижения низших классов“). Роля його в братстві однак полягала більш у формальних моментах. Один з основоположників братства, він був і його організатором. З моментів участі Гулака в організації Міяковський особливо зупиняється на справі Третього Відділу — це про арешт його та допити і „увещання“, що так яскраво мають цільність й впертість Гулакової натури. Не менш докладно оповідає про ув'язнення в Олексіївському Равеліні та Шлісельбурзі. Ці три роки в кріпості, п'ять років на засланні (Пермь), як після того довгі роки служби по різних кутках Росії заглушили в ньому й юнацькі мрії про соціальне й політичне реформування Росії, літературну кар'єру й наукову. Останні роки свого життя Гулак викладав в середніх школах на півані (один час також математику у Ришельєвським Ліцеї); в статті наведено низку спогадів учнів його. Інтересно, що Пірогов, як куратор Округу, дуже цинів знання Гулака й підтримував засланиця. Закінчується розвідка описом останньої зустрічі Гулака з Костомаровим на археологічним з'їзді в Тифлісі (1881 р.). Гулак не реагував на цю зустріч. Свідок її пояснює це приголомшеністю Гулака життям. Стаття Міяковського подає живий нарис життя Гулака, чого ми ще не мали в других дослідників.

Статтю Дорошкевича про Шевченка та петрашівців написано у спосіб виявлення відносин поета до кожного з петрашівців зокрема (до Бутаєвича, Мобеллі, Штрандмана), а також встановлення паралелізму між ідеологією петрашівців та Шевченковою. Тут Дорошкевич доводить (і цілком ясно) певну спорідненість.

В. Петров в статті про приятелювання Куліша з Шевченком головним чином зупиняється на даних 1857 — 8 рр., коли Куліш мав певну мету перенести на поета культ Карлейлевських героїв. Куліш вимагав від Шевченка „жертвности героїчної“, що зовсім неподібне до поглядів Костомарова, що добачав в кожній людині, навіть видатній, просте людське. Слід помітити, що в статті досить вдало підібрані рядки з листувань, що стверджують думку Петрова.

Стаття Филиповича („Револуційна легенда про Шевченка чи дійсність“) подана в деякій мірі розкидано й гіпотетично. Вона переглядає думки Франка та Шурата додержуючись справедливо тої думки, що в відомій легенді скоріш треба добачати нахили сучасників і пізніших поколінь з'єднувати револуційну агітацію соціального характеру з постаттю Шевченка.

Стаття Родзевича присвячена сюжетові і стилеві в ранніх поемах Шевченка. Автор зазначає, оскільки питання про сюжеттику, композицію й поетичний стиль у романтичних поемах Шевченка не досліджено. Підходячи до вирішення питання, він базується на тезах О. Веселовського та О. Бема, що сюжет і мотив — „категорія мислення“. Аналізує він поеми „Катерина“ й російську поему „Слепая“, котрі написані тоді, як вже сховався зі сцени літературної російський романтизм, власне та його парость, що називалася „несамовитою“ („неистовой“) школою й базувалася на творах французьких романтиків. В творах Шевченка, що ніколи не відходив, як спостерігач, від сучасного, кріпацького життя, будував однак деякі з своїх ранніх творів, як він сам висловивсь, „по-московському“. Родзевич наближує „Катерину“ до російських віршованих поем, з їх певним ліризмом. З сюжетного боку він її зіставляє з „Едою“ Борятинського, яка була своєрідним відмінком „Бедной Лизы“ Карамзіна. Рівно також „Слепая“ може бути наближена до поеми Козлова „Безумная“. Кожен великий письменник, робить такий висновок Родзевич, на початку своєї діяльності, пророблює „вправи з літературних тем і стилів“. В статті інтересні статті про постать божевільної людини в романтиків. До речі: це може бути цілою темою для дослідника українського письменства; слід зазначити, що Шевченко відійшов далі від романтичного засобу малювання божевільної; Родзевич проминул зазначити глибоку реальність рядків з „Сови“, яка так відрізняється від інших образів божевільних в його поезії. Інтересно, що Шевченко, зупиняючись на цих поста- тях, спирався не на одну романтику. Акти часу кріпацтва свідчать про часті випадки божевільства серед покріпаченого селянства.

Б. Якубський подав в своїй статті декілька зауважень з приводу праці Смаль-Стоцького „Ритмика Шевченківської поезії“ (Прага 1925). Основна думка Смаль-Стоцького та, що в поезії Шевченка нема ніяких „метрів“, — „ні хорів“, ані „ямбів“, а є тільки ритмика народніх українських пісень — коломийкових, колядкових, козацьких (шумкових). Якубський погоджується з тим, що в творах Шевченка слід бачити ритмику народньої пісні, однак не слід додержуватись моністичної теорії. Шевченко добре був знайомий з метро-тоничною системою, між тим Смаль-Стоцький раз-у-раз випускає з поля зору те, що й для найбільшого генія факт літературного впливу та впливу оточення явище цілком природне й ні-кришки не принижуюче. Розклади віршів, як вони переведені в Смаль-Стоцького, дійсно, переконують нас в правдивості тверджень Якубського.

Замітка С. Єфремова — „Епілог до Кирило-Методієвської драми“ особливого значіння не має. Важливіша його думка, що лише низка архівних даних про цензурні та поліцейські відгуки до поданої справи дасть ясну картину, як тільки поступово затихала підозрілість влади, збентеженої планами братчиків.

З листувань до Шевченка слід помітити лист до нього Р. Тризни, давнього чернігівського приятеля Шевченка, є про видання букваря.

О. Новіцький подав примітки до малюнків, що містяться в збірнику („Судна Рада“, „Хлопчик Гаврило Родзянко“, „Портрет невідомого“, „Шлях біля Києва“). Цікаві дані про Аркадія Родзянка, батька Гаврила Родзянка, що характеризують кріпацьке самодурство старого поміщика.

Малюнок „Гаврило Родзянко“ і зараз знаходиться в Музеї Слободської України. Туди ж недавно вступив оригінал „Судної ради“. Він належить художникові Метелиці, з картини котрого Шевченко й робив відому гравюру.

Ів. Єрофіїв

Б. А. Грифцов. Теория романа (Государственная Академия Художественных Наук, История и теория искусства, выпуск VI). Издание Г. А. Х. Н., Москва 1927, стр. 150.

Перш за все, треба відзначити, що заголовки книжки дуже мало відповідає її змістові: теорії роману присвячені тільки перший і останній розділи — всього щось із 20 сторінок, цеб-то розмірно стільки, як в першому ліпшому історичному досліді; а як у решті розділів автор розглядає роман саме з історичного погляду (по добах, почасти по країнах), то ніяк не зрозуміти, чому автор вибрав даний заголовок, а не другий, який цілком відповідав би змістові книжки і не міг би омити читача: „Історія (або нариси з історії) роману“. Автор думає, що літературна форма роману за час свого існування чотири рази була створена наново, так що треба розрізняти чотири самостійних жанри, які йдуть один по другім, але не зв'язані непереривною наступністю: пізньо-античний і візантійський роман, французький рицарський роман XII—XV ст., іспанський рицарський і пародійно-рицарський роман XVI ст. і середньо-європейський роман XVII—XX ст. (стор. 18 сл.; самостійність останнього жанру супроти третього дуже сумнівна); але це і значить, що теорія роману як такого, „роману взагалі“, неможлива: де немає генетичної наступності, там і теоретична єдність літературного жанру може бути тільки позірною. І справді, всі характерні ознаки роману як такого, які автор старається встановити на останніх сторінках книжки, можна застосувати до кожного літературного твору взагалі, і роману, як окремого жанру, вони зовсім не визначають (так, наприклад, „контраверса“ — протилежність інтересів і контраст ситуації — знайдеться і в байці, і в драмі, і в епосі).

Справді, романом називають звичайно всякий літературний твір більшого розміру, не драматичний і не віршовий; про наукове значіння такого „терміну“ нема що й говорити. Відповідно до цього, всілякі поділи романів по „відмінах“ загальностилістичних (роман класичний, романтичний, реалістичний і т. ін.) або сюжетних (роман авантюристичний, історичний, суспільний, біографічний і т. ін.), не витримують елементарної наукової критики, або побудовані на ознаках позалітературних і цілком неозначених (як слушно відзначає автор на стор. 140—145). Підподіл роману по композиції (роман в листах, кіно-роман, роман зі вставними оповіданнями і т. ін.); тепер ще майже не розроблений, дав би зовсім самостійні літературні жанри, нічим (крім негативних ознак не-драматичності і не-віршованості) між собою не зв'язані; однак на цей справді плідотворчий і одиникий підхід до роману автор не спромігся, бо в нього формальна композиція безнадійно переплутана з фабулою й розвитком сюжету (стр. 146—147). Кінцеве твердження автора: „Розгляд окремих відмін роману ще виразніше приводить до думки про єдність жанру“ — абсолютно нічим не мотивоване і робить на читача вражіння сюрпризу.

Про історичну частину книги (гл. 2—7) трудно сказати щось певне: складена вона сумлінно, але без тіни самостійності. За дрібні помилки (як неправильний переклад заголовку книги А. де Реньє „La double maitresse“: „Возлюбленная двойник“ стр. 133) говорити не будемо. На жаль автор не захтів відмовитися від естетичної оцінки літературних творів, які він описує; він вагається що до цього між традиційними „загальними методами“ загально вживаної оцінки, яка механічно відповідає більшому або меншому успіхові твору, і власним суб'єктивним відношенням. Коли ці два „принципи оцінки“ розходяться, маємо прикро непогодженість; так суб'єктивно ставлячись до античного роману в цілому (дуже наївно обгрунтований „восприятием современного читателя“) автор не може зрозуміти його впливу на французький роман XVII сторіччя і заміняє пояснення риторичними питаннями („неужели так схоластически были настроены французские читатели, что им не мог нравиться и новый роман XVII столетия, раз в нем не было приемов старинных“, стр. 66.) „Дафніс и Хлоя“ Лонга й „Метаморфозы“ Апулея мають вічну славу;

тому автор протиставить їх античному романові в цілому, не приводячи, однак, хоч трохи серйозних доказів на користь цього необґрунтованого протиставлення (стр. 22, 26, 45).

Виклад дуже нерівномірний: античним реторичним декламаціям, які кінець кінцем є лише джерело роману (і далеко нединоке), присвячено цілих 7 сторінок, Апулею і Петронію — по 3 рядки, Лукіян і зовсім забутий. Але це дурниці супроти того, як автор поводитися з літературою нового часу. Зі всієї німецької літератури згадується тільки один Г. Келер, з італійської — тільки Л. Пуколі; романістів скандинавських, американських, слов'янських (крім російських) зовсім немає. Розділ про сучасний роман (7-ий) являє собою поверховий і незв'язаний літературний фельетон з цілком довільним вибором імен і творів. Про самі характеристики й оцінки окремих авторів не будемо говорити, бо „о вкусах не спорят“.

Відзначаємо, як позитивну рису, більш ніж звичайну увагу до другорядних авторів і до „вульгарної“ белетристики (див. напр. стр. 12 — 13). Самостійного наукового значіння книжка, на наш погляд, не має, але як підручна книжка для студентів або для самоосвіти може бути корисна, бо написана приступно і цікаво. Радимо тільки читача ставитися обережно до розділу про сучасний роман, а також до бібліографії, що має цілком випадковий характер.

В. Державин

І. Франко. Т. XV. Для домашнього вогнища. Рух. 1927. Ст. 204. Ц. 80 к.

Цей свій твір Франко назвав „повістю“ — термін, що займає досить „міжвідомче“ положення серед інших прозових літературних форм. Повість? Це — „щось середнє“ між оповіданням та романом: більше першого, менше другого. Отже, крім цієї суто-кількісної і в той же час не зовсім певної ознаки, можуть бути інші, так би мовити, якісного характеру: це — лінії сюжету та темп його розгортання. В той час, як роман характеризується кількома сюжетними лініями, часто складно спленими, в повісті здебільшого маємо одну, дуже рідко — кілька сюжетних ліній, і ця ознака наближає повість до сюжетного оповідання, коли би не властивий їй поширений статизм в формі характеристик, описів природи то-що, — статизм, що й збільшує розмір повісті в порівнянні до оповідання. Зважаючи на цей статизм, даний навіть в самому слові повість, легко зрозуміти її епічний, повільний темп.

Підходячи з цим досить примітивним критерієм до Франкового твору — ускладнювати ж ознаки класифікації мені не дозволяє обмежений розмір рецензії — легко бачити, що тут не зовсім личить авторський ярлик „повісті“. По-перше, розмір — 204 сторінки ін. 16^о; часто менші твори „бувають“ романами. Статизм? Але пейзажу зовсім мало; що ж до характеристик, то і їх небагато. Психологізм, що з усіх Франкових творів властивий цьому коли б не найбільше, теж приймає тут динамічні форми: взяти хоч би ці тяжкі вагання Ангаровича перед поєдинком, або його ж сумніви відносно дружини, що своєю формою „незатухаючих коливаний“ — запозичаю терміна з радіотехніки — також в великій мірі динамізують сюжет. Швидкість темпу стверджується ще таким спостереженням: на протязі 203 сторінок маємо зовсім короткий термін часу — три дні, без ніякої перерви. Всі ці ознаки скоріше говорять за те, що перед нами — роман. І лише коли ми підходимо до сюжету, то бачимо неускладненість його: фактично тут одна сюжетна лінія, властива літературній формі „повісті“. На перший погляд може здатися, що Юлія, її служниця, їх одвідування Анелі, арешт „пансіону“ — складають хоч другорядну, але все ж таки самостійну сюжетну лінію, щось подібне до „запасних путей“ залізниці. Я би не надавав їм такого значіння, але докладніше про це — далі.

З цих коротких класифікаційних уваг можна бачити, що Франковий твір не можна підвести під якусь елементарно-схоластичну рубрику: він одночасно тяжить і до роману і до повісті; і факт цей як-найкраще свідчить лише про умовність самих рубрик, про складність конкретного художнього матеріалу, що й диктує свої умови теорії.

Перейдемо до фабули. Вона, повторюю, не складна — капітан Ангарович, виконуючи в Боснії п'ятирічну службу командирівку, лишає жінку й дітей у Львові. Ця остання, тяжко переживаючи матеріальні злидні, починає вкупі зі своєю говаришкою Юлією та якимсь Штернбергом „приробляти“ іншим засобом — наймає селянських дівчат ніби на посаду, а потім перепроуде їх у Турцію. Відціля — розкш, що так дивує чоловіка, коли той повертається. Після кількох фактів, які збуджують також підозріння проти дружини, Ангарович довідується про все від свого приятеля Редліха, в офіцерському касині. Бажаючи помститися, він викликає Редліха на поєдинок і тяжко ранить його. Тим часом Юлію заарештовано й поліція веде розшук проти дружини Ангаровича. Ця остання, після розмови з чоловіком кінчає життя самогубством, коли поліцаї з'явилися до її мешкання.

Я облишив кілька моментів (зустріч Ангаровича з дідом дружини, з дівчатами, що хотять пізнати в його дружині ту жінку, яка їх звела), хоч і необхідних в розвиткові дії, щоб не збільшувати переказу фабули.

В плані сюжетного розгортання ця фабульна лінія перегинається надвое (твір починається приїздом Ангаровича), і, таким чином, перша половина її стає ніби самостійним, рівнобінним „запасним путем“; отже це не що інше, як те минуле, введене в сучасне, без якого неможливе це сучасне; другими словами це є те минуле, про яке читає Ангарович довідується з натяків автора, який все прекрасно знає. Про саме головне з цього минулого Ангарович і читач довідуються в останнє (інакше неможливий був би твір); і, коли це минуле визбирати з сюжету та розкласти хронологічно, то й дістанемо випрямлену фабульну лінію. Арешт Юлії з її „пансіоном“ не може бути самостійним „запасним путем“ сюжету, бо це — необхідний наслідок того замовчаного автором минулого, яке й обумовлює таємницю — головний сюжетний імпульс твору.

Звичайно, була б помилковою думка, що ці композиційні вправи були метою Франка: зі своїм твердо визначеним світоглядом, він всяким своїм сюжетом хотів щось сказати. І те, що він хотів казати і виразно казав, майже завжди орієнтувалося на соціальні протиріччя життя, яке миття оточувало. Приклади, що вже стали елементарно-абетковими, — непотрібні. Малюючи жахливі контрасти багатства й бідності, даючи фізіономії гідотних глитаїв поруч із характеристиками тих, кого ці глитаї експлуатують, — Франко не забував надбудови і таких елементів останньої, як мораль, почуття любови до сім'ї, до „домашнього вогнища“.

В творі, сюжет якого проаналізовано тільки-но, Франко виразно підкреслює поперше умовність класової та індивідуальної морали¹⁾, по-друге брехливу зовнішність морали офіцерської касті, яка засуджує те, що сама створила. Безумовно, свої слова вкладає Франко в уста Анелі, підчас її останньої розмови з чоловіком; позбавлені будь якого сентименталізованого, сльозливого патосу, вони захоплюють своєю твердою рішучістю²⁾ момент, який в теорії літератури зветься *Snapping'om*, після чого йде розв'язка — самозгубство Анелі — та епілог (204 ст.).

Цей же факт — оперування Франкового з мораллю — пояснює й той психологізм, який стає необхідною-властивим даному сюжетові.

В цілому твір подано в реалістичному малюнкові, загально-властивому творчості Франка. Отже реалістичне планування зовсім не означає списування з дійсности; воно, як і всякий художній план, дає в наслідок другу реальність, з її власними умовностями, з її, коли можна так висловитися, бутафорією та реквізитом. І цей твір має свої умовності другої, художньої реальности. Це — по перше згущення дії на три дні, що вже одмічалось вище³⁾; в наслідок його маємо сценічну динамізацію твору, кажучи прямо, — сценізацію його. В великій мірі умовні деякі епізоди, що перетинають головний шлях сюжету: прим., зустріч з дідом Анелі і побачення з ним Ангаровича; умовна також зустріч Ангаровича з дівчатами в один і той же момент; або, хіба не умовний такий пункт: зустріч в Боснії з бароном Рейхлінгеном викликала в Ангаровича неясну тривогу що до дружини; але, хоч і ясне бажання героя з'ясувати це, отже потрібне мотивування. Франко примушує для цього Ангаровича переглядати візитів картки в тасі, яку в самому початку твору розташовувала на столі його дружина, чекаючи приїзду чоловіка. Хіба не нагадує це кінематографічного прийому, що на наших очах став банальним: телеграма, лист, або телефонна розмова, як причіпка для того, щоб почати динаміку сюжету?

Так на фоні цієї умисно й умовно зробленої другої реальности виступає те, що хотів підкреслити Франко: умовність морали...

Видання уважне, як зовнішньо так і з боку редакції. Звичайно, Франко, цей корифей української прози, заслуговував би на кращу зовнішність.

Але тут, очевиднож, альтернатива: дати приступного Франка масовому читачеві.

До книги додана редакційна примітка Ів. Лізанівського — звичай, що його добре було би використовувати не тільки в повних збірках творів. Крім реклам видавництва, крім реклам творів „того ж автора“, були б конче корисні бібліографічні дати творів, що складають ту або іншу збірку новел то-що, була б корисна й бібліографія критики на ці твори. Це б сприяло ознайомленню з письменником; це ж приємно вражає в закордонних книжках.

Нарешті, доданий словничок незрозумілих галицьких слів. Тут можна зауважити, що двічі повторювати переклад одного слова (як, прим., „вафенрок“ перекладено на ст. 63

¹⁾ Анелі підкреслює те, що вона не зрадила чоловіка.

²⁾ Цю рису підкреслює Франко в останній фразі твору, описуючи кипарис — надгробок на могилі Анелі.

³⁾ Улюблене слово для цього в російських працях з теорії літератури — „нагнетание“.

та 132, „фіякер“ — на ст. 55, 92) — не варт, бо незрозумілих слів небагато, і їх легко запам'ятати. Краще більше слів пояснить. Так само, коли стати на шлях генетичних вказівок що до походження слів, то треба витримувати це: раз з'ясоване німецьке походження „вафенрока“, польське — „наметности“, то треба вказати й французьку генезу „фіякра“.

Отже, це — дрібниці, які не знищують загальної оцінки.

Гр. Майфет

Б. И. Ярхо. Юный Роланд. Изд. „Academia“, Ленинград, 1926 (Госуд. Академия Художественных Наук), ст. 135.

Невелика розміром робота проф. Ярхо є визначна подія в дослідженні романського (і не тільки романського) народнього епосу. Загальні умови виникнення й розвитку народнього (усного) епосу ще такі темні для нас, що вдатне розв'язання цього питання для якоїсь певної національної царини — в данім разі для старо-французького епосу — має велике методологічне значіння для вивчення усного епосу інших країн і народів, зокрема і старо-українського. Питання, якому присвячена робота проф. Ярхо — це питання про „централізацію“ Роланда і Ронсевальської битви в старо-французькому епосі: яким способом невелика поразка, що зазнало військо Карла Великого від басків 778 р., стала центральною подією всього старо-французького військового епосу, а маловідомий маркграф Бретани Роланд, що загинув у цій битві, — його головним героєм? Чому особа і подія, що не залишили в історії майже жодного сліду, зайняли центральне місце в усній поетичній творчості? Проф. Ярхо розв'язує ці питання так.

Дрібних невдач, подібних до Ронсевальської поразки, було немало і в часі Карла і за найближчих царювань, але жодне не доховалося в усному епосі. Отже, Ронсевальська поразка уславилася тільки тому, що в ній загинув Роланд, племінник Карла Великого. Але чим же був позначений сам Роланд, що за свого короткого життя не встиг зробити ніякого видатного діла. Відповідаючи на це питання, не раз, але, по суті, надаремно, ставлене в науковій літературі, проф. Ярхо підносить нову гіпотезу, а саме: що Роланд був не тільки племінник, але й рідний син Карла Великого — незаконний син Карла і його сестри, черниці Гісли. Автор міркує так: 1) коли Роланд був син Карлової сестри, як кажуть в сі перекази даного циклу, то він міг бути тільки нешлюбним сином черниці Гісли (більше сестер в Карла не було); 2) коли він був син Гісли, то йому в рік смерті могло бути не більше як 12 років; 3) в такому молодім віці він міг стати маркграфом Бретани тільки будучи рідним сином короля Карла; 4) коли він був сином (і мабуть перворідним) Карла, ще й породженим серед таких незвичайних умов — всупереч усім „божим і людським“ законам тої епохи, то зрозуміти, чого на нім зосередився інтерес сучасників і чого Ронсевальська битва уславилася його загибеллю. Адже ми знаємо, що феодалний війнний епос є по суті епос дружинний, що він розвивався й творився в розмірно вузькому крузі постійних (доживотних) охоронців і військовозго почету монарха; маса війська — посполоте рушення, збиране лиш на кілька місяців для більших військових операцій — могла тільки пасивно приймати і ширити готові „думи“, але активної участі в їх створенні не брала: в самім поході ніколи було заходитися коло поетичної творчості, а по довершенні активних операцій її розпускали по домах. Що до постійної дружини, то вона в ранню феодалну епоху не тільки була дуже близька до двірських кол, але по суті майже накривалася з ними (крім двірського духовенства) і само від себе розуміється, добре знала про всі двірські і династичні події і глибоко цікавилася ними. Як аналогію можна нагадати дуже добре обізнання з удільною політикою і родинними справами князя, яке виявляє автор „Слова о Полку Ігореві“ — твору, що так само належить до раннього феодалного дружинного епосу. Отже не дивно, що сюжет, зв'язаний з долею королівського перворідного і племінника, чия походження було секретом династії, відомим тільки двірським колам, став улюбленим сюжетом для дружинної епічної творчості, але разом з тим зазнав глибокого поетичного перетворення. По-перше, військова тематика дружинного епосу вимагала, щоб центр ваги був перенесений на битву й смерть героя; таким чином, невеличка сутичка в Ронсевальському міжгір'ї стає грандіозною битвою, а неповнолітній Роланд — зразком феодалної відваги. По-друге, коли інтерес до Роланда був зроджений первісно його незвичайним походженням, то саме про це не можна було, з причин зрозумілих, говорити одверто; а тому дано тільки натяки. У всіх варіантах пісні Роланд остається сином сестри Карла, але сином Гісли і самого Карла він остався тільки в скандинавській версії (Karla magnus-saga), якої автори жодним пієтетом до Каролінгської династії зв'язані не були. Пізніш, коли значіння даних в тексті натяків забулося, батьком Роланда зробився легендарний герцог Мілон, перенесений з зовсім іншого епічного переказу.

Такі є причини поширення „Пісні про Роланда“ в дружинно-двірським оточенні; а пізніша її популярність в широких військових колах має вже інші причини: повсякчасні війни на франко-іспанській границі проти Кордовського халіфату і дрібних мусульманських емірів (10 походів за 30 років 796—827): в атмосфері цих походів (як переконуюче доводить проф. Ярхо) вперше зродилася ідея „хрестового походу“, а Роланд обернувся в християнського героя, нищителя „невірних“.

Таким чином, суто-історичний аналіз загадкового походження Роланда не тільки кидає нове світло на історію Каролінгської династії, але й дає ключ, щоб розв'язати питання: як і чому виникла — „Пісня про Роланда“, ця центральна і найдавніша частина старо-французького епосу; а аналіз соціального оточення підтверджує дану відповідь. Виявляється, що усний епос, доховавши в собі невразні натяки на справжнє походження Роланда, передав історичні факти багато ліпше, як офіційна двірська історіографія, яка послідовно ховала в тайні історію Роланда саме через ганебність і скандальність його походження з церковного погляду. Отже військовий історичний епос виявляється в основі своїй як справді історичний, а зовсім не легендарний; це відкриття має велике принципове значіння для наукового вивчення усного епосу взагалі.

Додане до книги стисле резюме німецькою мовою (ст. 123—131) дасть змогу закордонним науковим колам ознайомитися з концепцією проф. Ярхо, що вельми жадано, з огляду на її незвичайну наукову цінність.

В. Державин

**ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА на 1927 г.
НА ДВУХМЕСЯЧН. ЖУРНАЛ
ИСТПАРТА УКРАИНЫ**

„ЛЕТОПИСЬ РЕВОЛЮЦИИ“

**ЗАДАЧЕЙ „ЛЕТОПИСИ РЕВОЛЮЦИИ“
ЯВЛЯЕТСЯ ОСВЕЩЕНИЕ ИСТОРИИ
РЕВОЛЮЦИОННОЙ ПАРТИИ ПРОЛЕ-
ТАРИАТА КП(б)У И БОРЬБА РАБОЧИХ
И КРЕСТЬЯНСКИХ МАСС УКРАИНЫ
== ЗА СВОЕ ОСВОБОЖДЕНИЕ ==**

**В 1927 году журнал будет посвящен 10-летней годов-
щине Пролетарск. Революции на Украине и будет поме-
щать по преимуществу материал, освещающий основн.
этапы борьбы за Октябрь в различн. городах Украины.**

ПОДПИСНАЯ ЦЕНА:

1 год	7 руб. 50 коп.
6 месяцев	4 „
Отдельн. номер . . . 1 „	75 коп.

ПОДПИСКУ ПРИНИМАЮТ:

СЕКТОР ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ ГОСИЗДАТА УКРАИНЫ

**Харьков, Сергиевская площ., Московские ряды, № 15,
а также конторы Периодсектора на местах:**

Киев, ул. Короленка, 49,

Днепропетровск, просп. К. Маркса, 49,

Одесса, ул. Лассаля, 12,

**уполномоченные во всех городах Украины, снабжен-
ные соответствующими удостоверениями**

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТУ НА 1927 РІК
НА ВЕЛИКИЙ, ЩОМІСЯЧНИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧ-
НИЙ І ЛІТЕРАТУРНИЙ, НАУКОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

ЖУРНАЛ МІСТИТЬ КРАЩІ ТВОРИ:
художні, літературно-критичні та звіти науки й праці,
статті на сучасні політичні теми.

В ЖУРНАЛІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ НАЙВИ-
ДАТНІШІ ЛІТЕРАТУРНІ І НАУКОВІ СИЛИ

ПЕРЕДПЛАТА:

На 1 рік . . . . . 12 карб.
» 6 міс. . . . . 7 »
» 3 міс. . . . . 4 »
Окреме число . . 1 » 60 коп.

Для ознайомлення журнал висилається накл. плати за 1 карб. 60 к.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ: СЕКТОР ПЕРІОДВИДАНЬ ДВУ
Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, 15.

КОНТОРИ ПЕРІОДСЕКТОРУ: Київ, вул. Короленка, 49, Дніпро-
петровськ, проспект К. Маркса, 49, Одеса, вул. Ласалю, 12,
А ТАКОЖ УПОВНОВАЖЕНІ ПО ВСІХ МІСТАХ УКРАЇНИ.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТУ НА ЖУРНАЛ
ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ, ЛІТЕРАТУРИ Й НАУКИ

„ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ“

Виходить раз на місяць

Журнал знайомить читача з досягненнями українського й
чужоземного мистецтва. Дає твори й солідну на них критику.

ЖУРНАЛ МАЄ ПОСТІЙНІ ВІДДІЛИ:

1. Красне письменство. 2. Культура. 3. Мистецтво, побут. 4. Полі-
тика, наука, техніка. 5. З нашого минулого. 6. Мистецька три-
буна. 7. З поточних нотаток. 8. Серед книжок та журналів.

ПЕРЕДПЛАТА:

1 рік . . . . . 7 карб.
6 міс. . . . . 3 » 75 коп.
3 міс. . . . . 2 »
1 міс. . . . . — 70 коп.

Передплату надсилайте до Сектору Періодичних Видань ДВУ
Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, 15,

а також до контор Періодсектору: Київ, вул. Короленка, 49,
Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 49, Одеса, вул. Ласалю, 12.

Передплату приймають всі наші уповноважені скрізь по Україні.

